

રા સં મં જ રી

કેશવ ક. શેઠ

હાલમાં સંઘી
 હાલો હાલની
 શ્રી.જીગીરદાસની
 પદોલી જીગીર, તે

ઉંધિયું !

તમે

અમાની વિચારિય
 વાનીઓ આપી

અને

હા માસમાં જ
 રસોડું 'મલાસ'
 દિનીય આપણી
 કાપાય છે.

શ્રી હરજીવન શ્રી
 શ્રી.જીગીરદાસની
 નીજ જીગીર

ફાળા-કાકી

રત-મિરંગી પુરું
 રોનેરી નામ
 ભરજી વિજો
 ફાળાદાર અથ
 મંગાવી હોયો:-
 અગાધતા પ્રેમ

જાણ રરતા,

અમદાવાદ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૪૮૨૫ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ૨૧૨૧મંજરી

વિષય દ-૧૧

રા સ મં જ રી

૧

કેશવ હ. શા

બાપી પ્રસિદ્ધ કરનાર
કેમલ દ. સેઠ
સ્તિશાલ એસ. કોઠારી

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૪૮૨-૫
૬-૨૨

અડાપતા મુદ્રણાલય મંદિર
ચાર સ્તંભ, અમદાવાદ

પ્રથમાવલિ

♦ આરંભનાલા ♦ આદ્યક પુસ્તિકા, '૮૫

પ્રત-૬૦૦

વી ર પ સ લી

ભવરણમાં ભમતાં રમતાં વાયુ વમડાના વાયા જો ને ;
ઉડતો રસતરંગો ફૂલભરો શોધે શીતળા ઘાયા જો ને ;

સુણે કદિ ધોંભી ધોંભી અગમ્ય બ્રહ્મચંદ્રી,
સુણી સુણી ઉડે દૂરે દૂરે સૂરે સૂરે જ સંચરી ;
હોયો જઈ બળન્ત ન્યાં અતન્ત સિન્ધુ-ખંજરી,
દોડી મોડી મોડી મહેકતી મધૂપમંજરી !

ભવરણવગડે ભમતાં એને વસન્તવાયુ વાયા જો ને ;
લાધી અમૃતવદ્ધરી લીલી : લાગી રમતાં માયા જો ને ;

ઝરે મૃદુ મૃદુ શોળી શોળી મધુર ચન્દની-
ઝોલી ઝોલી, ખોલી કળા કવિતરંગ-અંજની ;
કળા કળા વીણી વીણી ગુથેલ 'રાસમંજરી',
ધરે પદામ્બુજે મધૂપ, ગુર્જરાબ્દ-સુન્દરિ !

જયતતીર્થની જગદમ્બા ! તુજ કુંજે રાસ વવાયા જો ને ;
કલિત કાલ એ તારો, તુજ વધુ સમર્પુ રસમાયા, કોને ?

સાંકળિયું

—

રાસ	ગતનીનાં ગતમ	૪૧
રાસરજની	૧ એકલવાયું જીવન	૪૨
રાસરમણી	૨ મોરકલગી	૪૫
રાસદુસવ	૩ રાજદસ	૪૬
કલાસુન્દરી	૪ તપસી	૪૭
કનકોડામણી	૫ આનમગૂંજન	૪૮
સ્વયંવર-સોદાગણ	૧૦ રાખડી રંગમાની	૫૦
અંજલિ ફલડે ભરી રે	૧૧ માયામૃગ	૫૩
તુળસીવિવાદ	૧૩ સરસ્વતી-વિલાપ	૫૭
સૌન્દર્યપૂજન	૧૫ ગંગમાયાનો રાસ	૫૮
વેંડાતી વાડીએ	૧૭ રસરાગવીન	૬૬
કરમાતી વેંસ	૧૯ ગુજરાતનો ગંગપ્રસવ	૬૭
મેનારાણી	૨૪	ગીત
આહિરણ	૩૦ દાંપત્યલીલા	૨૧
પુરના પરોણાને	૩૩ એકલગાની	૨૬
સંભારણાં	૩૫ વપાંધેલી	૪૩
ફૂલ એક બહાણું	૩૭ વણુમ્હોરી દેયાવંસ	૫૧
વમ્મર બહોણાં	૩૯ દિમાસયનાં આંસુ	૬૩
વસન્તવિહાર	૪૦ ચીરાંગના	૬૫

—

આ પુસ્તકના આશ્રયદાતા

શ્રી ૦ બાલુભાઈ ટી. દેસાઈ,

B.A.L.L.B; M.L.C. (મુંબઈ)

તેમના સ્વ. પિતાજી

શ્રી ૦ ત્રિભુવનદાસ દલસુખરામ દેસાઈનાં જીવનસ્મરણો

સંસ્કાર, એવો અવતાર. ખીજ કાલે તેટલું ફગદ્રપ હોય, છતાં એને માફકનાં ખેડ ખાતર ને પાણી ન હોય તો વાવતર વેડફાઈ જાય તે ખીજનું કલેવર કયળી જાય.

એથી ઉત્પન્ન, કલમી આંખાનો ઉછેર-એનું પાલન ને પોષણ-સુદરતર સંસ્કારોવડે અને ઘટતી સંભાળપૂર્વક થાય, તો આંખાની એ કશમ, કાળકમે ઘટાટોપ અમરાઈ બને અને ફળ-મંજરીએ ફાલેફૂલે.

મુંબઈ-ધારાસભાના પ્રજાનિયુક્ત સભ્ય મુરબ્બી શ્રી બાલુભાઈ દેસાઈને જ્યારે પણ જોયા હશે, ત્યારે તીર્થસ્વરૂપ એમના પૂજ્ય પિતાજી ને જગદમ્યા સ્વરૂપ એમનાં જનનીએ સિંચેલા ઉત્તમ સંસ્કારોની છાપ, આ હૃદયપર એવી પ્રતિબિંબિત થઈ છે, કે એમને વાસ્તે કલ્પી આંખાનું રૂપક કુદરતી રીતે જ વપરાઈ જવાય છે.

મારા નમ્ર મત પ્રમાણે, શ્રી ૦ બાલુભાઈ દેસાઈનું શુદ્ધ સ્વદેશ-ભિમાન, સ્વદેશહિત માટેની લડતનો જખ્ખર જુસ્સો, ઉદાર ભાવનાયુક્ત એમનું દાનશીલપણું, તેજોજ્વલ બુદ્ધિમત્તા ને સમર્થ કર્તવ્યશક્તિ-એ સૌ સદગુણોનો સંસ્કાર-વારસો, એમને પુણ્યશાળી માતપિતા તરફથી જ મળ્યો છે.

શ્રી ૦ બાલુભાઈ દેસાઈનાં માતૃશ્રી, ગં. સ્વ. ૦ જડાવખાનું જીવન, “જીવનસ્મરણો” પુસ્તકના વાચકોથી અજાણ્યું નથી. આજ એમના પિતાશ્રીનાં ટેટખાંક સુમધુર સંસ્મરણો અહીં તાજાં ફરીએ :-

મંગળાચરણે જ જે મહત્વનું સ્મરણ થાય છે તે એ, કે
 " શરીરે સુખી, તો સુખી સર્વ વાતે," એ તેમનું જીવનસૂત્ર હતું.
 આજનાં બહેતિયાં જીવનને ધડો લેવાયોગ્ય, એમનો જે ઉત્તમ
 સદ્ગુણ, તે આરોગ્યસંરક્ષણનો. પોતે 'વન' વટાવ્યા પછી, છેક ૬૯
 વર્ષ જેટલી યુગ્મર્ગ વયે વૈકુંઠવાસી થએલા : 'શિવ' એટલે કલ્યાણ :
 સ્વં ત્રિજીવનદાસ, સન્ ૧૯૦૧ની મહાશિવરાત્રિએ શિવપદ-એટલે
 કલ્યાણપદ-પામ્યા હતા; અને હવે કાળુખર એમના પુત્રરત્ન બાલુભાઈ
 દેમાઈ સામે મીટ માંડી રહો. શું જણાય છે ? પચ્ચાસે વર્ષેય,
 આજના જીવાનડાને લજવાં એવા મજબૂત અંગમાંથી ને કસરતથી
 કસાયલા કુસ્તીયાજ મલ સરખા સર્વાંગરનાયુ ! પિતા તરફથી પુત્રને
 મળેલો પહેલો વારસો તે અંગમળ ને આરોગ્યનો.

ધણાય વિદ્વાનો વિદ્યાબ્યાસંગી દીકા છે, પણ ગણિત ? એ
 ગુલાબી ગુણીજનો ગણિતમાં કેવું ગોથું ખાઈ જાય છે ? ત્યારે સ્વં
 ત્રિજીવનદાસનો તો પ્રિય વિષયજ ગણિત હતો ! અને શ્રીં
 બાલુભાઈ ? એમનું આંકડાશાસ્ત્ર જણવું હોય, તે મુંબઈની મ્યુનિ-
 સિપાલકરીમાં કે ધારાસભામાં એમને એકાદવાર સાંભળી આવે.

સ્વં ત્રિજીવનદાસને ધાર્મિક ગુણગાથા ધણી જાણી હતી;
 અને શ્રી બાલુભાઈ નગદ્ધર્મી નથી એમ કોણ કહેશે ? સ્વર્ગસ્થ,
 સાહિત્યવાચનના પણ રસયા હતા, ત્યારે શ્રીં બાલુભાઈ, સાહિત્ય-
 ઉત્તેજનના બોજા રસયા નથી : એમના પિતાજીના જીવનનો મુદ્રાલેખ
 હતો-" Plain Living અને High Thinking." શ્રીં
 બાલુભાઈના હૃદયની પિછાન, એમના જીવન માટે પણ એજ સૂત્ર
 ઉચ્ચારાવે છે. સ્વર્ગસ્થની પરોપકારી ભાવના ને દાનપરાયણતા પણ
 શુદ્ધ ને સાત્વિક હતી : ગમે તો યાત્રિભાઈ હોય કે આંગણે અન્નપ્રો-
 આદમી આવી ચડ્યો હોય : આશ્ચાભર્યો આવે ને હસતે વહેને વદાય
 થાય. શ્રીં બાલુભાઈએય તેમની યાત્રિના કેળવણીમંડાળમાં તે
 તેર હજાર જેવી નાદર રકમનું દાન કેવા ઉપરાંત, વતન, સમાજ ને

સ્વદેશદિતની કેવી કેવી પ્રવૃત્તિઓને પોષી છે, તે “અંજલિ”માંનું અર્પણ, બુલન્દ અવાજે બોલે છે જ.

તે વખતના પગાર તદ્દન ટુંકા; અને બડોળા કુટુંબનો સંસારભાર એકલી જતે ઉપાડવો પડતો. ‘તેવડ ત્રીજાભાઈ’ની સગાઈ ન હોય, તેને ત્યાં “તેર તૂટે ને સાત સન્ધાય”-એવી જ સ્થિતિ થાય. ત્રિભુવનદાસ છેક બચપણથી જ પિતાની છવછાયા-સૂતા થએલા, તે આર્થિક સ્થિતિ ખીસકુલ સામાન્ય; ચાળીસેક રૂપિયાના ઘરમાયામાં સંસારધુરા બહેવાની : તેમાં વળી શ્રીં બાલુભાઈ અને એમના મોટાભાઈ સ્વં મણિલાલને ખર્ચાળ કેળવણીમાં નિખળાત કરવા : એ હકીકત આજનાં મધ્યમ સ્થિતિનાં કુટુંબોએ ધ્યાનમાં લેવા જેવી નથી શું ? ઇચ્છા જ હોય, તો ગણતરીની ગરીબ આવકમાંય ઉછરતી પ્રજાને બહુતર બહુારી શકાય. અદ્યત, આવા સંજોગોમાં ગૃહિણીનો સાથ હોય, તો જ હાથ મજબૂત રહે. ગં ૨૧૦ જડાવયા-શ્રીં બાલુભાઈ દેસાઈનાં માતૃશ્રી-ધરસંસાર નિભાવણ કલાતો, ઘડો લેવાયોઅ નમૂનો હતો.

સ્વં મણિલાલભાઈ બુદ્ધિના સમુર્જિત મિતારારૂપ હતા; સમસ્ત ખડાયતા જ્ઞાતિમાં ખીજજ ખી. એ; એલૂએલૂ. ખી. હતા; અમદાવાદના વકીલમંડળમાં આજેય એમનું નામ ઘણાને મુખડે રખી રહેલું અનુભવાય છે. એવી તેમની જવલન્ત વકીલાત હતી. “બાલુભાઈ દેસાઈ કાણ ?” અમદાવાદના વયોવૃદ્ધ વકીલમંડળને પૂછો. એક જ ઉત્તર મળશે કે “સ્વં મણિલાલભાઈના ભાઈ !” એમનું અકાળ અવસાન, તેમના પિતાને કારી ધાં સમાન નિવડે તેમાં શી નવાઈ ? ખરેખર, એ આઘાતે જ, માત્ર છ માસ જેટલા સ્વદેશકાળમાં ત્રિભુવનદાસનો કાળ થએલો !

સ્વં ત્રિભુવનદાસે સર્વેયર તરીકેની યરૂઆત સુરત જીલ્લાથી કરેલી; પછી તેઓ અમદાવાદમાં મિદિસર્વેયર તરીકે નિભાયા

હતા. તે પછીની સર્વંવર તરીકેની સેવા, કેંડ સુધી તેમણે કાઠિયાવાડ પ્રદેશને આપેલી. પોતાના લગ્ન બન્ધુ શ્રી૦ જેડીશ્વરદાસને પણ આ જ દિશામાં કેળવીને જુનાગઢમાં સર્વે સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટની પાયરીએ પહોંચાડવા હતા. શ્રી૦ બાલુભાઈ દેસાઈ સિટિસર્વંવર નથી; 'સિટિઝન' છે; જેમની નાગરિકતાને મુંઝવેલી વિદ્યાળ જનતા નતમસ્તકે નમે છે તે વારંવાર એમની સેવા માટે આરજુમન્દ રહે છે.

સ્વ૦ ત્રિભુવનદાસ સહદયી હતા. અત્યંત દુરુબવત્સલ હતા, આડંબરી નહિ પણ નરદમ સાદા હતા, એમના દિલમાં સંદાદિત ધર્મશક્તિ છલકાતી, એ ભાંગેદાટીઆ ભાંગજડમાં લગતા જ નહિ, એમના જાસે, પરોપકારની સુવાસ ફેરતી; શ્રદ્ધા ને મમતા, સલાહ ને સ્હાય, એ તેમનામાં તરી આવતી વિશિષ્ટ ગુણલક્ષ્મી હતી; જે તત્વોનું દર્શન, શ્રી૦ બાલુભાઈમાં પણ આપણને થાય છે જ.

અને કોણ કહેશે કે સ્વ૦ ત્રિભુવનદાસના આ સોનેરી સખુનો જીમી રૂપે મટી લેવા યોગ્ય નથી ? પોતે માનતા : “ સ્વધર્મ ” અને વિશુદ્ધ સંસ્કાર સિવાય, ખરિસા જેવું સ્વચ્છ ચારિત્ર્ય કદી ન બંધાય; અને માણસ સદ્ચારિત્ર્યશીલ ન હોય, ત્યાં સુધી તેની પ્રગતિનાં દ્વાર વસાયલાં જ રહેવાનાં; સંનિગવશાત્ એવો કોઈક આગળ વધે, ત્હોય તેનાથી દેશનું કશું જ દારિદ્ર્ય ફેડવાનું નહિ. વાસ્તે પ્રત્યેક વ્યક્તિએ ચારિત્ર્યવાન થવું નિત્ય એને તે માટે પવિત્ર આપણાં આર્યધર્મ-શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ આવશ્યક છે.”

આવી પ્રશસ્ત ભાવના ધરાવનાર, પુણ્યશાળી ને પવિત્ર જ્ઞાતિ-સર્જન શ્રી૦ ત્રિભુવનદાસ દેસાઈનું નામ આ પુસ્તક સાથે સંયુક્ત કરવા દેવા માટે મુરબ્બી શ્રી૦ બાલુભાઈ દેસાઈનો, ખરેખર, ઓશિંગણું છે.

કેશવ હ. શેઠ

કાગળ

શ્રીમતી...જીન.

ચિઠ રાસમંજરીના ફરમા પાછા મળ્યા. જનતાં જણાયું, કે તમે કેવળ ચિદંગાવતોડન નથી કર્યું; એમાં ઉંડું નિમર્દન થયું છે : નહિ તો અન્દર આતું સુન્દર ટિપ્પણ થાય જ નહિ ને !

માનસો ? એ વાચતાં ખૂબ મઝા પડી ! પ્રત્યેક ટિપ્પણ તમારી પ્રતિકૃતિની પ્રત્યક્ષ ઝાંખી થાય છે—માત્ર ઝાંખી નહિ; એક-એક ટાંચણ, એટલે તમારે હાથ એકેલા પેલા ' જલનરંગ 'ના જાણે હૃદયસ્પર્શ રણકો !

...એ ' પ્રમાથ ' ને એ ' આશ્રય ચિહ્ન ' વગેરેને, ' અલ્પ ' કે ' અર્ધ ' વિરામ નહિ, પણ ' પૂર્ણ-વિરામ ' જ આપી દઉં ! જુઓ ત્યારે:-

" માસિકોમાં ને સંગ્રહોમાં છપાયેલી કેટલીક કૃતિઓનું કલ્પર આમાં છેક જ ફરી ગયું છે : " કબુલ કરૂં છું. સમય ને શક્તિએ સાથ દીધો એટલી શબ્દચાળવણી કીધી.

એમ માનું છું, કે છન્દોને ઝાઝા ન મહારાય તો કદાચ ચાલે; પણ મીતાની ગુંથણી અને એટલી ગુંથરહિત હોય તે જ ખેલેતર. ઝટ સમજણ પડે એવા શબ્દોમા લખું તો, સર્જનમાં વસ્તુ, કલ્પના, ખચ્નિ, કલા કે પ્રતિભા તો જે હોય તે; તથાપિ, માફક ઢાળ ન હોય, રચના સરળ ન હોય, ભાવની કુમાશ ને ભાવને આગાદ અન્ધ-એસતી સુમધુર શબ્દાવલિ ન હોય, તો ગીત તેના ખરા સ્વરૂપે

નહિ જ ખાતવાનું. મારે મને તો, સુવર્ણકાર કે જડિયાના નકસી કામ જેવું જ રાસ-ગીતોનું Touching આવશ્યક છે. અદ્યતન, જેવું ટાંકણું, તેનું Touching.

“જગપ્રસવ”ના રાસડામાં ‘કલા’ નું ખંદન. એ તો પ્રસંગ-ચિત્ર છે-કોપેલી કુદરતનું કીર્તિદર્શન છે. “મિરાતે આદમદી”માં પેલા કાળમુખા વળુ દુષકાળનું વળું ન વાચ્યું હશે : એ સત્યારસીઆ, તે એક સુવાનરો [૧૬૮૭ : ૧૭૮૭ : પી. રા. ૧૧૩૦] વળી, વક્ષભભદ્રકૃત કળિકાળના ગરબામાં ‘ય છેલા દુકાળનું આધું આલેખન થયું છે જ : -

“અકરાકર અતિ થયુ હો બહુચરી, માડા વુઠા મેહ

...

...

...

“ઉદર થકી ઉપજાવિયા હો બહુચરી, ઉભયતણા જે અંશ,

“તે તન પેટ તનવિમાં હો બહુચરી, નિઠય કીધો વરા”-- વગેરે

આ સૌં જેવાં દુકાળદર્શનો, તેવાજ, સુરતમાં સળગેલા દાવાનળનાં દુઃખદરાસડો; મહારાવનો લોકરાસડો; જસમાનો શીયળરાસડો; પંચગની ડાયરકાના નિર્દય સંભારણાકૃપ ત્રિભુવન વ્યાસનો રતન-રાસડો; એવા મહારેલને આલેખતો આ કરુણ રાસડો. કબૂલ કરશે કે ગદ્યવળું તો કંઈથ ન થાય-એટલે એ દીધાંયુ પલુ ન ખતે. સોને-દૂસમાં શેફરિપયરે કહ્યું છે તેમ, કવિતાના જડતરથી જ સ્મરણા તો જગવાઈ રહે; એકાંક, જડતરમાં જેટલું જવાહીર, એટલું એનું શ્વન.

“તુળસીવિવાહ” વિષેનું ટિપ્પણ વાચ્યાં તાબુજ થયો ! કહ્યો છે એવી અટકળ એક મુરખીએ ય કરેલી : પલુ ખરી કહ્યના નિરાળી છે. ‘તુળસીવિવાહ’નાં તુળસી તે ધન્દે અભડાવેલાં

જુનના મુદ્દલ નહિ. આ તો છે વૈષ્ણવી સમ્પ્રદાયનાં કૃષ્ણતુળસી : દેવછડી એકાદસી પછી, કાર્તિકી પર્ણિમાએ, તુળસીજનાં શ્રીકૃષ્ણ સાથે, આ સમ્પ્રદાય લગ્ન કરાવે છે—ત્યાં ઈન્દ્રનો વળી એળો સરખો શાનો ? એ રાસનું ઘડતર ‘કન્ય કોડમણી’થી આરંભાતું ન દોહું ? કન્યાને કન્યકોડ જાગે છે : પછી તે ‘સ્વયં-વર’ શોધી કઢાડે છે : કન્યા એને ‘અંજલિ’ અર્પવા સંચરે છે, ત્યાં અણુઅણુ ભમરો, એની આશાનો જામ ઢોળી દે છે : કન્યા ગર્ભકાલનું પરવશ પરિન્દુ નથી—આવતા યુગના ઉગતા પદરોડની ઉષાકુમારી છે : તે ઈચ્છાવરની અજાત જોઈ, ખીજી મીઠાં બને છે—નહિ : કૃષ્ણસ્વરૂપ સોળે કલાથી પૂર્ણ, એવા જીવનસંખ્યાની સુદૃઢ પૂજારણ બની નૈષ્ઠિક અક્ષયારિણીનું જીવલન્ત જીવન જીવે છે—તુળસી, ‘કુંવારે ક્યારે’ કૃષ્ણદેવ સંગેજ પરણે છે, કોઈ દેહી સાથે નહિ.

હા : ‘વેડાતી વારીએ’થી માંડીને ‘એકલજાની’ સુધીનાં રાસ-મીતો, તે સામ્યાં સંસારચિત્રો છે. રવીન્દ્રનાથએ Cardenerમાં આલેખેલા છટ્ટા કાવ્ય* કરતાં ૫ ગૂજરાતના ગૃહસંસારમાં, એ જીવના કાલસાથી પણ વધારે જલદ, એવા અંગારથી ભરછક દેવાસધડી ખીખી રહી છે ને સડતો દિન્દુસમાજ ખેસૂતમ બદખો ફેલાવી રહ્યો છે : એ સંજોગોમાં, સદિયર-મદિયર ને સાસરિયું જ કેમ ગવાતું રહે ? મારામાં તાકાત હોય, તો આ કોટિનાં ગીતનો કાલ, ખૂબ ફગાવ્યા કહું, ને એનું વાવેતર ગૂજરાતમાં ઘેર ઘેર કરી દઉં : અને તમને નથી લાગતું, કે સમાજ ને સંસારસુધારણા વાસ્તે, બોધના સીધા બોધ કરતાં કવિતાનું ઝરમરિયું ઝરણું સુંસરી અસર કરે છે ? એ ખરું, કે ઝરણાના જળમાં બળ હોય, એટલાં જ નિર્મળ થવાય.

*

The Tame bird was in a cage;
The Free bird in The Forest...

સ્વદેશભાવનાથી ગુંથાયલાં રાસ-ગીતો ગમ્યાં, એમ ? બલે : એ વિષેનો તમારો પક્ષપાત મારાથી અગ્નણ્યો નથી. પણ ખરું પૂછો તો ગમવા-ન ગમવાની વાત મેં વિચારી જ નથી. હીણાઈ જતું હિન્દુત્વ; પરસતાએ ચુસાઈ જતું સ્વદેશહીર : જાતીય ‘અહ’ની આગમાં જળી જતી પ્રાણવાન પાંખો; એવું એવું, સગી આંખોએ જે જોયું તે હૃદયસરે પ્રતિબિમ્બિત થયું તે રાસરૂપે આલેખાયું; મમેવડિયો નવકવિગણ એની કક્ષમને, આ દિશ્વામાં છટની ક્યારે છેડતો થશે ?

‘અંજલિ’માંથી વીણીને થોડાક રાસ આમાં એ વિચારથી ઉમેર્યાં, કે આ રાસમંજરી છે. રાસમંજરીમાં પાંચેક ગીતો એ કારણથી આવવા હાથાં છે, કે આ પછાતો સંગ્રહ છન્દોબદ્ધ કાવ્યોવાળો છે.

ફરમા મોકલ્યા, ત્યારે ‘પ્રાણવાન’ વિસ્મૃત થએલો તે હવે ‘પ્રખ’ છું, કે ‘અન્ધાવીને રાસમંજરી મોકલું’, ત્યારે એમાંથી મુદ્દાની એ છાપભૂલ સુધારી લેશો : ‘મેનારાણી’ની છેલ્લી કડીના છેલ્લા ચરણમાં ‘મીઠી’ છપાયું છે ત્યાં ‘ફી’ જોઈએ અને ‘માયામગ’ની ત્રીજી કડીમાં જમણી બાજુ જે ઈન્વર્ટેડ છે. તે ન જોઈએ.

ભાદ્રપદ પૂર્ણિમા, ૮૫ }
અમદાવાદ

નમ્ર અન્ધ
કેશવ

રા સ મં જ રી

રાસરજની ❖ “ મરોતર પાળીડાં ” ❖

સજનિ ! સોદાય રાસરજનીનો માંડવો,
 મધ્યે અમૃતદીપ-જ્યોતિ ७ રે ;
 ઉગે રસરાજ આજ દિલ્લડાંના દેવશો,
 કિરણે વેરાય કલા-મોતી ७ રે :
 —સજનિ !

રસની રાસેશ્વરીને દર્શ્યે વધામણાં,
 ધરીએ નૈવેદ્ય નવલ ન્યોરતે ७ રે ;
 વીણીયું પાંખડી ને અર્પણું અંજલિ,
 વિદ્યરયું આતમને ઝોરતે ७ રે :
 —સજનિ !

રસનાં ઉપાસો, પુરપુરનાં પ્રવાસો હો !
 કુંકુમને પાવલે પધારીએ ७ રે ;
 જીવનને જોગ, રાજ ! દેવોને દોહ્યા,
 મંગલ મુહૂર્તને વધાવીએ ७ રે :
 —સજનિ !

આવો, સાહેલિ ! ગાઓ ઉત્સવમન્દિરિયે,
 વીણીએ, વર્ષાન્ત કલા-મોતી ७ રે ;
 આવો, મુદ્દાગિ, સંત, સદ્ગરી, અનન્તનાં,
 ગ્રીલીએ, ઝગન્ત દેવજ્યોતિ ७ રે :
 —સજનિ !

રાસરમણા ડું "પિત્તળને લોટા રે, ઉમિયા !
જળે ભર્યા રે લોલ" ડું

સમદરની મેંજડીએ વર્ષા સંચર્યા રે લોલ :
ધરપત દછ ધરતીને મોતનમેદ,
ભાદરનાં જળવાદળ નિર્ભળ નીતર્યા રે લોલ :

અન્નપૂર્ણાને રથે, શરદ સુદામણાં રે લોલ :
પધારિયાં પુણ્યપગલે, નવલે નેલ :
રાસેશ્વરોને મન્દિર, રાજ ! વધામણાં રે લોલ :

અંગે ઉડે ચન્દ્રિકાની ચુન્દડી રે લોલ,
ચળકે આધી તારાટપડી ભાત :
શરદસુદાગણુ ફરતાં રમઝૂમ ફૂદડી રે લોલ :

વરસે ઝરમર અમૃત આભઅટારિયે રે લોલ,
ઝોલતી ને ઝોલતી રઢિયાળી રાત,
વિહરે રસરમણાએ ફૂલનવાડીએ રે લોલ :

વાડીને માંડવડે, સોળ કલા સજી રે લોલ,
રાસલોલા રજનીશુ રમવા કાજ,
શરદેન્દુ પ્રકટયો, ને સ્નેહવૌણા બજી રે લોલ :

હિસવ નિરખી, દરખી સાયર ઉછળે રે લોભ !

ખેલનથેલાં રજની ને રસરાજ :

જોતી ને મન મ્હોતી, પોયખોં પળેપળે રે લોભ !

દૈયાની પોયખોંને, સ્નેહસુવાસથી રે લોભ,

લાગે સુરતા, જાગે ખેલનલાવ :

આવો તો રખીએ સજનિ ! રસરાસથી રે લોભ :

રાસેશ્વર, સૌન્દર્યદિપક મંકારતા રે લોભ !

માણીયું નવ, જો અવસરના લ્હાવ,

સંચરશે ઈન્દુ ને રૂલેશે ઓરતા રે ભોલ !

શરદ્દત્સવ ડું “ રૂડી જોવા અપાર હાં...ખેની !

જુઓ, શી ઋતુરાજની ! ” ડું

ઉધડે સન્ધ્યાકાંડે, ઉજમાળું આકાશ :

પુણ્યની ઊગે પૂર્ણિમા, સિંચે રનેહસુવાસ :

ક્રોધ ઝીલનહાર, આવો, ઝીલનહાર !

રે...સુધા રેલાય રસરાજનાં !

સખીરિ ! સુખદ શરદ્દત્સવ આજનો :

રે...સુધા રેલાય રસરાજનાં :

—કોઈ

કૂસડે ઝરતી ચન્દ્રિકા, દિસડે ચમદે ચન્દ :

ચન્દ્રે પલકે પોયણી, પોયણીએ મકરન્દ !

સિન્ધુ સળકે, સખિ ! સ્વાતિગિન્દુ ટમકે.

મહેરે મોતી મહેરામણે—

છપની છપીલી દીપમાં :

કાટિ કાટિ, ગુંથી કિરણ, રનેહજ્યોતિ—

શશિચરકલાબર કામણે,

નીતરે નયન-દીપમાં !

દીપદીપે રાસેશ્વરી વિરાજતાં :

દેવોસેવનને કાજ (૨)

રે...સજીએ રસપૂજનનો સાજ હો :

—કોઈ

કલાસુંદરી ❖ “ માતા જશોદા જૂલાવે પુત્ર પારણે ” ❖

વનવન વસંતરાણી વિહરે ફૂલનપૂંજમાં,
કુંજ—નિકુંજે દિલભર દેવીનાં દર્શન;
સુંદરો, લવન લવન લવશોભન ગુર્જરકુંજમાં,
જેને શરદસોલ્હલી કલા સદૈવ પ્રસન્ન :
એવી ગુણુગરવી ગુજરાતણ અમ્મરવેલડી :

કંથડ કોડભરી લગવી ને હેતકુલામણી,
ગૃહની ગૃહિણી ને કુળની અજવાળી બીજ;
મધુરી મધુપમંજરીશી સંસ્કારસુદામણી,
વ્રત શીલ તપની તેજલ ચમકે લોચન વીજ :
એવી ગુણુગરવી ગુજરાતણ અમ્મરવેલડી :

મંગલ પર્વે વહેલી—અરણ્યપગલીએ ઉઠતી,
કરતી અમૃતપ્રહરે, વરણ હુંદે અધોળા;
ગગનાંગણ ઉષા નયમ અલિનવ રંગો પૂગતી,
પૂરે કલાવિલસતી આંગણીએ રંગોળા :
એવી ગુણુગરવી ગુજરાતણ અમ્મરવેલડી :

વળગે વાતે, પત્રકે પાંપણ, સહિયર ઘેલડી,
સૂરતા, નીરભરી શીર જલકે ગાગરજોડ;
પનિહારણ પનઘટની શકુનવતી અલખેલડી,

છમીલી, અજબ છટાની, મોહક અંગમરોડ :
એવી ગુણગરવી ગુજરાતણ અમ્મરવેલડી :

રસોડે અન્નપૂર્ણા, દે વિધવિધ ભોગન-વાનીઓ,
મુખને મરકલડે નીતરે નયણે અભિભાવ;
જેના પ્રસાદનો આસ્વાદ છતર નવ માણીઓ,
રસબસ રસના પામે પંચામૃતના લ્હાવ :
એવી ગુણગરવી ગુજરાતણ અમ્મરવેલડી :

દામન-વેણી ગજરે : કલગી : ફૂલકટોરીએ :
મંજુલ ફૂલદાનીપર : વ્હાલમને વરમાળ :
દામળ કરાંગુલિયે ઉનતી ગુંથનદોરીએ :
રમતી રમ્ય સુરેખ કલા કમનીચ રસાળ :
એવી ગુણગરવી ગુજરાતણ અમ્મરવેલડી :

મુક્તાયમ સાગુને પાલવડે : ચણીએ : ચાળીએ :
હિંચાળે : પારણીએ : ગાલીચે : શૈવાસેજ :
મોતનને તોરણ : રમાલે : શીર ઇંટોણીએ :
ઝળકે ભરત ગુંથનનાં કલા મલપતાં તેજ :
એવી ગુણગરવી ગુજરાતણ અમ્મરવેલડી :

ઊગે શરદેન્દુ અવનીમંદિર અજવાળતો,
ખીલે કિરણે કિરણે કાન્તિ કલા સૌભાગ્ય;
રેલી ધવળ શીતળ અદ્રિકા પૃથ્વી પખાળતો,
પ્રફુલ્લિત હૃદયપોયણે સિંચે મધુર પરાગ,
ત્યારે ગરવી ગુજરાતણ રાસે રસબેલડી :

ચંદની-સૌન્દર્યે છક્કાતા ચાર ચોકડે,
 રસ-રાસેશ્વરના મંગળ ઉત્સવ મંડાય;
 કવિતા સંગીત નર્તન-ત્રિવેણી સંગમકાંડે,
 ચોકરી રમજૂમતી ધૂમતી ગરબે ગીત ગાય:
 એવી ગુણુગરવી : ગુજરાતણ અમ્મરવેલડી :

હક્કે બજતી ઉરના સૂર સમોવડ બંસરી,
 રસની જામે રમઝટ : હિંચતણે હિન્ડોળ;
 ઝઝણાવે રણુકારે અણુદીઠ આતમખંજરી,
 ખક્કે ખેલત નહિ ગુજરાતણ ગરબા તોલ:
 એવી ગુણુગરવી ગુજરાતણ અમ્મરવેલડી :

પંખિરુ પરદેશી ! કુંજ ઘડીક પધારશે,
 નવલા કલાલયા કંઈ નિરખવા નવરંગ;
 એની રસરમણાએ વત્સલ હૈડાં ઠારશે,
 જનની જગદમ્માશી પાવન પ્રેમલગંગ—
 ઢેવી ગુણુગરવી ગુજરાતણ અમ્મરવેલડી :

કનથ કોરામણી ❖ “ બીરાણી મા ! ” ❖

મળી સરણી જુગલગ્નેઠ રે સહિયર શાણી ;
 ઉજવે બર અંતર કોડ રે રસઉગ્મણી :
 આ ચન્દ્ર ચડ્યો આકાશ, રહ્યાણી રાતે ;
 કાંઈ જાન્યા રંગવિલાસ, જ્ઞાણપતી વાતે :-

“ નવમેઘગરી, અગ્નિ ! વાદળીશી, ઓ જહેતી ,
 શા ઉછળે ઉર તરંગ રે સાચું ફહેતી !
 હળુ હસતું મોહક-મિટકું મુખરું મલકે !
 પળ પળ છલકાતી પ્રેમથી પાંપણ પલકે !

આ ચન્દ્રિના વર્ણવથી જાગે ધરણી;
 ત્યમ દોળ્યાં કામણ નેણ કોણે ? ફહે નમણી !
 જાણીલી, તુજ છાના ભાવ. કૃપા કેમ રહે ?
 ફહે, વસન્તકેરા વિંજણે શી હંદેર વહે ? ”

“ જ્ઞે ! રમણ ચડ્યો રસરાગ, રમજૂમતી રજની :
 પૂછી શરમાવે શીદ, સમજીતે સગનિ ?
 આ વેલડી-અંકે બિજરે જ્ઞે ! ફૂલકળી :
 કર્ણે પૂણ્ય ખતે, સૌન્દર્ય તે સુગન્ધ મળી :

વરદાને વર-રાણુગાર રે ચડતા ફૂલડે,
તથા ઉપવન-માતૃવિહાર, ફૂલ સુરશિર ચડે !
આ પામે પદ્મ વિકાસ, સર-જનની અંકે;
ને સૂરજન્યુ ભરઆશ, સાસરિયું ઝખે!

ત્યમ, વ્રત-પૂજન મુગ દેવ-દેવીદર્શનમાં,
વરદાને વરના કોડ જાગ્યા જીવનમાં ! ”

“ સૌભાગ્યતિલક ધર, વીરનાયકને પરણી;
ત્યમ સોલે વ્યોમલક્ષ્મી ચન્દ્રકશે તરણી : ”

સ્વયંવર સોહાગણુ ❖ “ પૂછશે મા, કોઇ પૂછશે મા ” ❖

આવશે મા, જી રે આવશે મા,
ગૌરી-ગંગાનાં બહેણુ આડે આવશે મા :

બેતાં વેગીલાં પૂર ઉલેચાવશે મા;
ગૌરી-ગંગાનાં બહેણુ આડે આવશે મા :

જાગ્યો અમૃતપુર આશાનો ચન્દ્રમા;
પડયું ઉર પ્રતિબિમ્બ કો જાંસાવશે મા :

—ગૌ૦

હૈયાને હોજ રોજ રમતેલો હંસલો;
એનો વાટે કંટક કોઇ વાવશે મા :

—ગૌ૦

સૌન્દર્યે અન્ધ, સ્થૂલ રનેહના શિકારી !
કનક-રૂઢિના ચાપે ચઢાવશે મા :

—ગૌ૦

રાયું ના રંચ, કાર્યો કાયાનાં પુતળે;
કાચ-કંચનનો મેળ મળ્યે કાવશે મા :

—ગૌ૦

આવશે મા, લોક ! આવશે મા;
તેહ—નોકાની બહાર આવશે મા :
સ્વયં શોધ્યો સુકાની : સતાવશે મા !
રનેહગંગાનાં બહેણુ આડે આવશે મા :

અંજલિ ફૂલડે ભરી રે ❖ "સ્નેહધામ સૂનાં સૂનાં રે" ❖

ખીલી લીલી ફૂલવાડીએ રે,
મ્હેરાઈ કલિકાઓ વીણી મધુર રે,
અંજલિ ફૂલડે ભરી રે :

અંજલિનાં એકએક ફૂલડે રે,
ઉર ફૂટે આશાના અંકુર રે,
અંજલિ ફૂલડે ભરી રે :

ફૂલડાંની એકએક પાંખડી રે,
સખિ! સિંચે નવરંગી નૂર રે,
અંજલિ ફૂલડે ભરી રે :

ન્હાતાં એ નૂરને ન્હાવણે રે,
એક બીજીયું અણખોટેલ ઉર રે
અંજલિ ફૂલડે ભરી રે :

ઉરના સરોવરકાંઠે રે,
સ્નેહ-સૌન્દર્યાનાં વહે પૂર રે;
અંજલિ ફૂલડે ભરી રે :

એ રે અમૃત એને પૂજવાં રે,
 ઝીલો જીરવે જોતે સતી-સુર રે;
 અંગલિ ફૂલડે ભરી રે :

પૂજારણ્ય સંચરી મન્દિરે રે
 લાજ લોકડીઆંતી કરી દૂર રે;
 અંગલિ ફૂલડે ભરી રે :

આબ્યો ત્યાં ભુગ ઢાક ઉડતો રે,
 દિલ વીંધ્યાં, દીધાં ડાંગ કર રે !
 અંગલિ ફૂલડે ભરી રે :

વેરાણ્યાં નવરંગ ફૂલડાં રે,
 સખિ! વીલાણ્યા ઉગતા અંકૂર રે !
 દિલની દિલડે કરી રે !!

તુલસીવિવાહ ❖ “ આ શો રૂડો ગંસીખટનો ” ❖

મીરાં-મદિર તુલસીછોડ કે અનુપમ ઉગીઓ રે લોલ,
સરખેસરખી જુગલજોડ કે સતસંગ-સુખીઆં રે લોલ :

મીરાં, તાગ્ન તુલસીપાન કે પ્રભુને ધરાવતી રે લોલ;
બાવે બાવબૂખ્યા બગવાન કે રોજ રીઝાવતી રે લોલ :

તુલસી-મીરાં, બારે માસ કે જીવનખડેનડી રે લોલ;
તુલસી, સદિયરને સદવાસ કે અત્તરમધેસડી રે લોલ :

કાર્તિકી પૂનમના કાંઈ મેળ કે રૂપલા રાતડી રે લોલ;
છાતી કહે વૃન્દા તે વેળ કે બ્રહ્મપ વાતડી રે લોલ:-

“કુસુમલ ક્યારા મધુવન માંલ્ય કે મધુરા ફોરતા રે લોલ,
મારે રસકયારે સખિ ! તહોય કે અધુરા ઓરતા રે લોલ :

શીળી મધુરપમ્હોરી જાય કે લીલા લીમડે રે લોલ,
નરમદ વખડાંશી જલકાય કે કટૃતા દિલડે રે લોલ :

કંઈ કંઈ ખટકે એવી જોડ કે ફૂલન છોડવે રે લોલ;
સદિયર ! શોધું જીવનજોડ કે મદિયર માંડવે રે લોલ !

ભળકે ગુણગરવો ગુલાબ : કે કંટક કારમા રે લોભ !
કુમળી સાંખે કપમ ઉરગાળ્ય કે શ્યામ સંસારનાં રે લોભ !

મળકે સૌન્દર્યે કદિ પ્રેમ કે પરિમલ પાંગરે રે લોભ,
ભમતી ભમરી તાકે નેમ કે મનભર મોગરે રે લોભ :

ચળકે ચંદની દૂધમલ દેહ કે સૌરભ ના મળે રે લોભ;
સીંચી રૂપના રોપે રનેહ કે ફળ કુપડાં ફળે રે લોભ :

મ્હેકે મધમધતે અનુરાગ કે નિતર્યા નેહડે રે લોભ;
ચિતર્યા ચિત કેવડીઆ નાગ કે કુંજલ કેવડે રે લોભ :

જટાભુથ જોગીશાં તરંગદ કે શળતાં મૂળમાં રે લોભ;
નકરાં કંચન, વણ સુગંધ કે કપરાં કુળમાં રે લોભ :

ભમી ભમી થાકયું મન વિહંગ કે મધુવન ગોતિયું રે લોભ;
પરખ્યું ન પ્રેમલ એકે અંગ કે કેા અણુમોટિયું રે લોભ !

જ્યાં ત્યાં જલસુદસુદશા જીવ કે જોયા જુજવા રે લોભ;
જોતી જીવનજ્યોતિ ન દિવ્ય કે પ્રાણે પૂજવા રે લોભ ! ”

નીરખી જંદા વરવા ઢંમ, કે મીરાંકુળશી રે લોભ;
કુંવારે ક્યારે કૃષ્ણની સંગ કે પરણે તુળસી રે લોભ

સૌન્દર્યપૂજન ❖ “ પ્રદત્તયા શ્રીકૃષ્ણ મન ભાવના રે લોલ ” ❖

સોહો સૌન્દર્ય જગે જૂજવાં રે લોલ,
જૂજવા જીવનવેણી-સર જો;
સજનિ ! સૌન્દર્ય મારે પૂજવાં રે લોલ !

નભનાં સૌન્દર્ય તેજતારલા રે લોલ,
રત્ને ઝલકન્ત નિધિનર જો;
સજનિ ! સૌન્દર્ય મારે પૂજવાં રે લોલ !

સરની સૌન્દર્યકલા હંસલા રે લોલ,
જલનાં સૌન્દર્ય કમલકુંજ જો;
સજનિ ! સૌન્દર્ય મારે પૂજવાં રે લોલ !

સૃષ્ટિસોહાગ બાગ—ફૂલડાં રે લોલ,
ફૂલને ગુલજર વેણીગુંજ જો;
સજનિ ! સૌન્દર્ય મારે પૂજવાં રે લોલ !

વેણીસૌભાગ્ય કૃષ્ણ કાનુડો રે લોલ,
ફૂલને સૌન્દર્ય વેણી વિશ્વ જો;
સજનિ ! સૌન્દર્ય મારે પૂજવાં રે લોલ !

નિશ્ચે યજન્ત યજ્ઞયાંસુરી રે લોભ,

સરતા સરૌદ દશે દિશ્વ જ્ઞે:—

સજનિ! સૌન્દર્ય મારે પૂજવાં રે લોભ!

“વીણી સૌન્દર્ય સજ મુંદરી રે લોભ,

રમણી—સૌન્દર્ય, હૃદયપદ્મ જ્ઞે;

પદ્મે સૌન્દર્ય—સૂર્ય રાજતો રે લોભ,

સોહૃ સરૌજ—સૂર્ય યુગ્મ જ્ઞે,

સૌન્દર્ય, રત્નેશ્વરે પૂજવાં રે લોભ!

સજનિ! સૌન્દર્ય મારે પૂજવાં રે લોભ!

વેડાતી વાડીએ ❖ "રૂપલા રાતડલી" પરથી ❖

માળીડા ! મધુવનમાં વાતા ઉન્હા વાયરા ને ને !

કે સૂના ડાયરા ને ને !

ધીકે ધરતી, ને તણુખા ઉડે ઉર માલ્યરા ને ને !

કે ઉન્હા વાયરા ને ને !

માળીડા !

ઘટાધેર અમરાધ્યે, ફાલે ના ફળફાલ;

કરમાતી કુંને લોલી, ફૂલ-ક્યારા કંગાલ !

ક્યારી-જાતા શીતળા હાંફાળા ક્યાં જાયડા, ને ને ?

કે ઉજ્જડ માંડવા ને ને !

માળીડા ! મધુવનમાં વાતા ઉન્હા વાયરા ને ને !

કે સૂના ડાયરા ને ને !

વીલાતી વનરાધ્યે, પંખી પોઢ્યાં માળા;

રૂંઢે કુદરત કારમી, તૂટે સંગીત-તાલ !

ઝીણા ઝીણા ઝઝણે વીણાસર થરડાયલા ને ને !

તંતુ તરડાયલા ને ને !

માળીડા ! મધુવનમાં વાતા ઉન્હા વાયરા ને ને !

કે સૂના ડાયરા ને ને !

ગન્ધવતીની ગોદમાં, ઝરણાંના ઝમકાર-
ઝીલી, હરિયાળા ખીલે : શો આને સુનકાર !

ખાંખ્યા બન્ધે, રે ! દુર્ગન્ધે જળ ફૂલોળાયલાં ને ને !
ધુળે ટોળાયલાં ને ને !
માળીડા ! મધુવનમાં વાતા ઉન્હા વાયરા ને ને !
કે સૂતા ડાયરા ને ને !

સફરી ! તુજ સંસારતી, કપરી કંટક વાટ;
વિસામો કુળવાડીએ, વાડી તીરથધાટ :

મિઠુડા, ફળફૂલશા એ કથળે કુળના ડાયરા ને ને !
કે દૂધમલ ડાયરા ને ને !
માળીડા ! મધુવનમાં વાતા ઉન્હા વાયરા ને ને !
કે સૂતા ડાયરા ને ને !

ਕਰਮਾਤੀ ਵੇਲ

◇ “ਪ੍ਰਕਟਯਾ ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਖਯੁ

ਮਨਮਾਵਤਾ ਰੇ ਲੋਲ ” ◇

✽

ਲੀਲੀ ਲਤਾ ਨੇ ਸੀਜੇ ਛਾਂਧੋ। ਰੇ ਲੋਲ,
 ਘੀਲੀ ਮਖੁਰ ਮਖੁਕੁੰਞ ਰੇ;
 ਮੁਹਾਰੇ ਵਸੰਤ, ਮੁਹਾਰੇ ਮੰਜਰੀ ਰੇ ਲੋਲ,
 ਫ਼ੇਰੇ ਪ੍ਰਭੁਖ ਪੁੰਪਪ੍ਰੰਞ ਰੇ:
 ਸਜਨਿ ! ਵੀਲਾਯ ਐਕ ਵੇਲਡੀ ਰੇ ਲੋਲ !

ਸੀਜੇ ਸਮੀਰ, ਸੀਯਾ ਘਾਂਦੀ ਰੇ ਲੋਲ,
 ਸੀਯਾ ਰੇਲਾਯ ਸੁਖਾਰੇਲ ਰੇ;
 ਮੁਹੇਕੰਤਾਂ ਮਾਖਵੀ ਨੇ ਮੋਗਰੇ ਰੇ ਲੋਲ,
 ਛਾਂਟਾਤੀ ਆਵਧੀਨੀ ਹੇਲ ਰੇ:
 ਵੀਲੀ ਵੀਲਾਯ ਐਕ ਵੇਲਡੀ ਰੇ ਲੋਲ !

ਮੇਲੀ ਮਹਿਯਰਿਯਨੋ ਮਾਂਡੋ ਰੇ ਲੋਲ,
 ਵੇਲੀ ਵਰੇ ਓ ਅਮੁਰਾਯ ਰੇ;
 ਵਾਰੇ ਵਟੋਯ ਧੋਰ ਵਾਢੇ ਰੇ ਲੋਲ,
 ਨਵਲੋ ਨਵਾਯ ਸੁਮਤਾਯ ਰੇ:
 ਸਜਨਿ ! ਵੀਲਾਯ ਐਕ ਵੇਲਡੀ ਰੇ ਲੋਲ !

✽

ચન્દાવિહોણી શરદ્યાદતી રે લોલ,
 સિન્ધુડે શોધતી સમ્યન્ધ રે;
 રાહુ રસપ્રજને ન મોઢલે રે લોલ,
 ગંગાતી ગોરમ્મથુ સુગન્ધ રે;
 સજનિ ! વીલાય કુળવેલડી રે લોલ !

ઝોઢી ઉપાઝે સાન્ધ્ય-ઝોઢણી રે લોલ,
 વિધિને કારમે વિધાન રે;
 ચૂલે સૌન્દર્ય ઝેનાં આંસુડે રે લોલ,
 માણીગર માણવાતી આણુ રે;
 સજનિ ! વીલાય કુળવેલડી રે લોલ !

શ્રાસે સુવાસ વહે રતેલતી રે લોલ,
 આશાલરેલ ઝેનોં આંખ રે;
 શક્તિસ્વરૂપ સૃષ્ટિસુન્દરી રે લોલ,
 આજે અળખામણી ને રાંક રે !
 સજનિ ! વીલાય કુળવેલડી રે લોલ !

‘ગંગાસ્વરૂપ’ નામ નિર્મળું રે લોલ,
 તહોયે અપૂજ્ય ઝેનાં અંગ રે !
 વનનાં પ્રસૂનસમી વેલડી રે લોલ !
 વિરમે વેળુમાં સુરગંગ રે !
 નમતી, અકાળ ખાળવેલડી રે લોલ !

દાંપત્યલીલા ❖ અનુષ્ટુપ ને મિશ્રછન્દ ❖

ઉક્તિ છે, કે અશ્વત્થામાની જીવન્ત જગે કલા :
 વિરંચિ એકદા તેડે, સૃષ્ટિની સુણવા લીલા :
 “ વસંતે પાંગરે ફેરી, ગૂળજરીગૃહ-વાટિકા ? ”
 અશ્વત્થામા, નિહાળેલી, આલેખે રંગભૂમિકા:-

“ વનવનની મધુ મધુરપ પીતો,
 શુક વિહરે મુક્તિમન્દિર;
 મેનારાણી પિંજર—ધેસાં,
 બાડે પાંખો તેજલતીર !
 દૂર દૂર દેયાનાં હીર,
 માણે ના રસલહાવ રચિર :

❖

“ મંજરોં મહોરે, વસન્ત ફેરે,
 દિગન્ત ઘેરે પંચમસર;
 કલરવતી કોયલને ઝડપે
 કાકઝપિ કુલીન પણ ફૂર !

વીરમે જીવનગીત મધુર,
 ને વીલાય કુળા અંકુર :

❖

“ પરાગભોગી બાગવાનને
 દિલડે દિલભર જૂઠ વસી;
 પડે પનારે બારમાસો, જે
 સ્વેત, ન કિન્તુ સુગન્ધ કશી !
 સંસારે બેહોતો સુનકાર,
 સંધાય ના જીવનસહચાર :

✽

“ ફૂલડે ફાલી ફૂલવાડોમાં,
 મદભર ઢા અધુર ગૂંજે;
 ભમી ભમી રસ કરે અજોડા,
 અપકલિ કકળે કુંજે !
 કુંજલવનમાં ભલુકે આગ,
 વેડફાય કે વડે બાગ :

✽

“ શાખાઓ સુકી તરુ-વરની,
 સડયાં મૂળ ને પાકયાં પાન;
 ત્રહાય આદરે તાંડવલીલા,
 લીલી કોઇ લેતાપર ધ્યાન !
 તરુ-વરને તેડે અવસાન,
 ને વેલડો-જીવતર વેરાન :

✽

“ અ-શોકવાડી ઉવેખાઇ, ને
 શોકઝાડો ફાલીફૂલી;
 રામયુગ વીત્યો, ને વંઠ્યા
 રામસૈનિકો મામૂલી !
 માણે છે માંકડીઆં લગ્ન,
 બલિદાનના ફૂંકે યજ્ઞ :

“ સૂર્યમુખી વણુ સૂરજ તલસે,
 ચક્રોરોને ના ચન્દ્ર મળે :
 વય ગુણુ-વિદ્યા રૂપ સ્નેહનાં
 દિકાં કન્યેડાં સ્થળે સ્થળે !
 રમશાનશા સૂને સંસાર,
 અણુદીઠ વર્ષાન્તા સંગાર : ”

... ..

“ અંગારે છો જળી જતાં અંગો સર્વ અનિષ્ટ જો;
 “ શાંતિ-ત્રેયાથ” ઉત્ક્રાન્તિ,” કથે વિરંચિ : “ ઇષ્ટ છો. ”

મેનારાણી

❖ “ રાસે રમે રંગધેલી,
સાહેલડી રાસે રમે રે ” ❖

દિલડાં જુલોચીં બોલ બોલે,
કે આજ પેલોં મીડી મેના રે :

પડવા જીલાય મ્હારે મ્હોલે,
ટૂકડે જહીતી, એના રે :

ભડકે શી આવડી ને કીકી છે જહાવરી !
હેડે, બોવાયલાને બોળે,
ઝરખડે ઝૂકી મેના રે :

ચણુવાને ચાંચ છે ને ઉડવાને પાંખ છે;
આંસુડાં તહોય શીદ દોળે !
કે સૂનો કોણે મૂકી મેના રે !

ચરતી વનમાંજરે, તે પૂરાણી પાંજરે;
પરણ્યો ઝૂલન્ટ કુંજઝોલે !
કે સુડલાને ઝંખે મેના રે :

ઢૈયાને હોડલે, ન રમતાં સળેડલે !
વદને પિયુ નામને વાગોળે
કે કુંપળોશીં કંપે મેના રે :

ગોડે ના ગોટડી ને ગૂંથાણી બેલડી !
ભાવિનાં સ્મરણોને ઓળે,
કે વાટડી જોતી મેના રે :

નગણો થઈને નાથ તરછોડે શીદ હાથ !
હગથી હમાણ્યો દિલ બોળે !
ખમીર છેક ખોતી મેના રે :

મેનારાણ્યો રૂઢિયાં ને પિંજરિયાં તૂટિયાં !
વિકૃત્યાં પ્રચન્ડ ચંડિ તોલે !
કે દૂર-દૂર ઉડે મેના રે !

બોલોની બ્હાલમા ! યૌવનઉછાળમાં,
વખડાં આ કોણુ-કેમ ધોળે !
કે ભવનાવ જૂડે કેનાં રે ?

નયણાં નીચોવી આજ બોલે,
કે રાજ ! તારો મીઠી મેના રે

એકલજ્ઞાની

◇ મિશ્રછન્દ ◇

રસભર ગન્ધવતીની ગોદે,
ફળે ફળો દહાડી દહાડી ;
ફલ-છલકાતી, ફેરમ વાતી,
મંજુલ ફાલી ફલવાડી :

ઝમઝમતાં ઝરણાં અર્ધો પાય,
ફવારે ફરફર છંટાય :

અમરાઇના હુંફાળ હૈયે,
કોકીલા કસરવ મશગુલ ;
પુલન્દ બોલે, બોલે મીઠડાં,
લપ્તાતાં ક્યારે પુલપુલ :

ટમ ટમ ટમ ટમકે બાદલ,
ને કીડે સારસ યુગલ :

મધુ માધવીને માંડવડે,
કલાધરે માંડયો સંસાર ;
હળોમળો હેતે, કરે કોડિલાં,
મયૂર ને દેસડ વિહાર :

ચડી એકદા આંધી ફૂર,
ઉચ્ચું સોણલું મયૂર ઉર :—

“ અનન્તપન્થે, સન્ત મહન્તો,
અક્ષપધુને એક્ષ ઉડયા ;
માયા છોડી, તોડી બન્ધન,
તરી ગિતર્યા વણજૂડયા ! ”

દેશક દિગ્ધ ધીકાવી ધોમ,
ઉડ્યો કલાધર એક્ષ ગ્યોમ !

સરસ્વતીને શુંગે વિહરે,
કરે કદિક ‘ ટી...દ્...ટી...દ્ ’ :
ધસડાતી બેખડપર દેશક,
પુરે સૂર : “ ટવળું અહીં હું ! ”

નાથ નમેરો ચાય નકોર !
ચચણે ચન્દાહીન ચકોર !

બબૂત-બગવાં બેખન-નખરે,
નાચન્તો મન રાચે મોર;
સમાધિ સાધે, શોધે સિદ્ધિ,
તપોવને તાકી દગદોર :

દેખા દુખળી દેલડ દૂર
અંતિમ છેડે સૂર મયૂર :—

“ જૂતકાળના બેગવિસાસો,
દોષા-લીધા પ્રેમલ કોલ;
જૂલી જન, બોળી દેલડ ! સાં,
પાયા કે પીધા રસબોલ :
હું તો સારદનું વાદન !
બહારસે બસ અવગાદન ! ”

“ પામ્યા પદ સારસ્વારીનું,
સિદ્ધિ મ્હારે શી અપની ?
હતુ ધેસા ! પરદરવી છાજ ?
ને લજવી ભગવી કહની !

પાવાંતાં પીધલ અમૃત,
પાણું જ્યમ લીધાં પતિવ્રત :

“ બેબે રૂથો, તપવત બુથો !
બૂલું ક્યમ હું તુઝ કથાણુ ?
ભેગીડા ! વિભેગણુ કેરા
ભોગવ, પ્રેમભભોગે જ્ઞાન ! ”

ઢળી દેસડી કહળી પેડ :
પડી કલાધર-કસગી હેઠ !

કસહીન ગન્ધવતીની ગોદે,
ઉગે જાંખરાં ને ઝાડી;
ઉડે કાગ, વાગોળ કકળતી,
રખુવગડાશી ફૂલવાડી !

ધીકે ધરતી ઉજ્જડખંખ !
રૂએ મોર મૃતદેસડ-અંક.

આહિરણુ ❖ “ સમર્થ ગિરધારી ” ❖

પોમણીશી, ખુશાડિયાને હીમ રે, રાજા ! એક આહિરડી,
રમે ચારુ ચરોતર સીમ રે, ગૂર્જર વ ન વી ર ડી :

ઝડી ઝીલન્ટી વર્ષાકાળ રે, રાજા ! એક આહિરડી,
રોપ રોપંતી આંગણે રસાળ રે, ગૂર્જર વ ન વી ર ડી :

ઝનુ ઝનુના પાકને પ્રસાદ રે, રાજા ! એક આહિરડી,
અન્નદેવના આશીર્વાદ લે, ગૂર્જર વ ન વી ર ડી :

હળુ હરિયાળીને હીલ્લોળ રે, રાજા ! એક આહિરડી,
કરે ખેતરને ખોળે કલ્લોલ રે, ગૂર્જર વ ન વી ર ડી :

કદિ ગજવે ગજેન્દ્રશા ગિર રે, રાજા ! એક આહિરડી,
મસ્ત મૃગલી, ન સોણલેય સિંચર રે, ગૂર્જર વ ન વી ર ડી :

કદિ ધૂમતી તીરથ ધાટ રે, રાજા ! એક આહિરડી,
વાધ વીંઝતી વગડાઉ વાટ રે, ગૂર્જર વ ન વી ર ડી :

સન્તનુ-કંચનમનસમાં, જળાશયો છલકાય ;

મધુકર ગૂંજે અંબુજે-

ત્યાં ન્હાવણિયે નિત્ય જાય રે, રાજ ! એક આદિરડી,
કેલિ-કીઝે ઘેલી થાય રે, ગૂર્જર વ ન વી ર ડી :

શિવદૂહૈં સરોવરપાળ રે : રાજ ! એક આદિરડી,
નિત્યનીમે જપે જપમાળ રે, ગૂર્જર વ ન વી ર ડી :

મ્હોરે આંખાવાડિયા, મંજરીઓ ભયકાય;
કસરવતી કાયલ ફૂળે—

સ્થામી ' દ્વૈજ ' દ્વૈજડા બોલે રે, રાજ ! એક આદિરડી,
પડછન્દે ડુંગરવા ડોલે રે : ગૂર્જર વ ન વી ર ડી :

ઉડે, તણખાથા આગિયા જોડે રે, રાજ ! એક આદિરડી,
ભાલ સૌભાગ્ય ચાંદલો મ્હોડે રે, ગૂર્જર વ ન વી ર ડી :

લીલોતરીપર લોટતી, નિરખે નવલો પાક;
વડીક ગૌધણને પૂજે—

ઝાડ-ઝોલે બૂલે ને બૂલે થાક રે, રાજ ! એક આદિરડી,
જેને ધરથી ન કાગની ય પાક રે, ગૂર્જર વ ન વી ર ડી :

પય ભોરસ નવનીત ધી, મિટ્ટી થીતળ છાસ ;
પુષ્ટ સદા પંચામૃતે—

જેની આંખે વિકારનો ન વાસ રે : રાજ ! એક આદિરડી,
મુખ ફરકે સ્નેહાળ રિચતહાસ્ય રે : ગૂર્જર વ ન વી ર ડી :

વેશબુદ્ધીએ કિનાર મૂંઘ્યો-
 ચણિયો, ઢાંકે ચરણો :
 પા'ની, મેઢીરંગિત : મહેરો-
 ગૌરીનો કઢિંવરણો :

સજે તસતસતી મ્હોળિયાગીં ચોળી રે, રાજ ! એક આદિરડી,
 અંગ ભાતીગર ઓઢણી ઓઢી રે : ગૂર્જર વ ન વી ર ડી :

શીલ-ગુણે જગતને મ્હેલ રે, અત્તેડ એક આદિરડી :
 મધુમધુરી રસમાધવીની વેલ રે, ગૂર્જર વ ન વી ર ડી :

પુરના પરાણાને

❖ “ એનાં શાં આળ,
રાજ ! માયા ઉતારી ! ” ❖

ફદાડો ફદાડો રમરખોનો સુરતા જગાડી,
જશે શું માયા લગાડી ! પરાણા !
સાથી તમ દિલ્લમાં ઉડ્યાં હો શહેરી ?

ધેરા ધેરા ઘંટીના નાદે, સૂનેલા—
કુકડો જગાડે બહેલા બહેલા, પરાણા !
તેથી શું દિલ્લમાં ઉડ્યાં હો શહેરી ?

પાણી પ્રકાશ અન્ન વાયુ : અણુઓટયાં,
ગામડાનાં શું ન જોડ્યાં, પરાણા ?
સાથી તમ દિલ્લમાં ઉડ્યાં હો શહેરી ?

રાંધણીએ ઘી ભર્યા ઘેખર ન રૂમ્યાં ?
પનિદારી—ખેડલાં ખૂંચ્યાં, પરાણા ?
સાથી તમ દિલ્લમાં ઉડ્યાં હો શહેરી ?

ધીંગલિયાં ઢોર મ્હારાં સોરશે સૂનાં;
રૂઢો તો દઉં દૂધ ઉનાં ઉનાં, પરાણા !
સાથી તમ દિલ્લમાં ઉડ્યાં હો શહેરી ?

માખણ ધી-સોજાં ને જાય, મીડાં મ્દેડાં,
 આરોગી કાર્યા ના હૈડાં, પરોણા !
 સાથી તમ દિસડાં ઉડ્યાં હો શહેરી ?

ખેતરમાં રત રતનાં ખીલે વાવેતર;
 દૂધબર્યો પાંક દે ચરોતર, પરોણા !
 સાથી તમ દિસડાં ઉડ્યાં હો શહેરી ?

શેરીએ શેરીએ ગોપકુળ લીલા;
 કુંજે કહ્યોલે કોકિલા, પરોણા !
 સાથી તમ દિસડાં ઉડ્યાં હો શહેરી ?

મહેમાની મનમાની કીધી-ના કીધી;
 વદાયની વાટ શીદ લીધી, પરોણા ?
 ગોઠે તો ગામડે આવશે હો શહેરી !

સમ્બારણાં ❖ “ શેરનો સુખો ક્યારે આવશે રે ” ❖

કેવડિયે બૂંધી છાંયડી રે,
છાંયડીએ છલકાતાં ફૂલ રે, માળીડા !
એક જ ફૂલનું માગણું રે :
પિયુ વસ્યા પરદેશમાં રે,
જ્ઞાણમને જ્ઞાણાં બહુ રે, માળીડા !
સ્નેહલ દે સમ્બારણું રે :

માણિક્કારીને માંડવે રે,
અમૃતના છંટકાવ રે, ચાંદલિયા !
એક જ બિન્દુનું માગણું રે :
પિયુ વસ્યા પરદેશમાં રે,
અધિરા મુજ અધર બીજવ રે ચાંદલિયા !
સ્નેહલ દે સમ્બારણું રે :

કાકિલા વસન્તકુંજમાં રે,
પૂરતી પંચમ સૂર રે, ઋતુરાણી !
એક જ ગીતનું માગણું રે :
પિયુ વસ્યા પરદેશમાં રે,
સંગીત એનાં મધુર રે ઋતુરાણી !
સ્નેહલ દે સમ્બારણું રે :

ધરતી ઉનાળે ધીકતી રે,
 શીતળ ત્હારે સમીર રે, મહેરામણ !
 એક જ મધુરપ માગણું રે :
 પિયુ વસ્યા પરદેશમાં રે,
 દેયાની હૃદયે સગીર રે, મહેરામણ !
 રનેહલ દે સમ્બારણું રે :

બાદર બર-પૂર ગાજતો રે,
 ચપળા કરે ચમકાર રે, મેઘલ હો !
 એક જ જ્યોતિનું માગણું રે :
 પિયુ વસ્યા પરદેશમાં રે,
 ગૂંથું દગેદગ તાર રે, મેઘલ હો !
 રનેહલ દે સમ્બારણું રે :

ફૂલડાંએ છલકાતી છાપડી રે,
 રમરણોએ છલકાતું ઉર રે, સાહેલડી !
 છલકાતાં નિંદર સોણમાં રે :
 રમરણે જ સંયોગ સાંપડે રે,
 દિલનો દિલાવર દૂર રે, સાહેલડી !
 દર્શન વધુ દન દોલલા રે.

“ ફૂલ એક બહાણું ” ❖ “ શ્યામ રંગ સમિપે ન જાતું ” ❖

“ ફૂલડાંમાં ફૂલ એક બહાણું,
વરણાગિયા ! ફૂલડાંમાં ફૂલ એક બહાણું ;

માગે તે મૂલ એનાં આણું,
વરણાગિયા ! ફૂલડાંમાં ફૂલ એક બહાણું :

નીલમલીલો રે બહારો તુળસીનો ક્યારો,
ક્યારે ફૂલ રોપું રૂપાણું,
વરણાગિયા ! ફૂલડાંમાં ફૂલ એક બહાણું :

ચંદનતલાવડીએ તેડયું જો ! ફૂલેડે,
સોળ સોળ પાંખડીવાળું,
વરણાગિયા ! ફૂલડાંમાં ફૂલ એક બહાણું :

કઈમના કુળમાંથી કંચનચુ ઉછરે !
અંજે-રસરંજે રઢિયાણું,
વરણાગિયા ! ફૂલડાંમાં ફૂલ એક બહાણું :

જલની શૈયામાં જેનાં હરદમ હૈયાં,
 નીરથી નરદમ નિરાળું !
 વરણાગિયા ! ફલડામાં ફલ એ જ વહાલું :

પૃથ્વીપર પાંખડી ને સૂરજશુ આંખડી.
 એણે મુજ દિલડાં ઉગળું :
 વરણાગિયા ! ફલડામાં ફલ એ જ વહાલું : ”

“ મ્હોતી મા, ઘેલિ ! ખીન્નો વીજાતાં ફલડે,
 હૃદયને પથ પ્રાણુ ઢાળું :
 સોદાગણ ! જ્ઞાતમને ફલ એ જ વહાલું : ”

ધમ્મર બહોળાં ❖ “ અમરવાડીમાં ડંકો વાજે છે. ” ❖

ગગન ધમ્મર બહોળાં ધમકે છે,
મેઘદૈયે વીજલડી ચમકે છે :

—ગગન૦

તલસે ચકારી એક સ્નેહ-મેહતરસી,
રસવાદળી દૂરદૂર ટમકે છે :

—ગગન૦

કુંજે કળાચલ મોરલો રે નાચે,
ધેસો દેલડદે કાંઠડે તલપે છે :

—ગગન૦

આશ્વાને આરે પોકારે બર્ષયો,
‘ પિયુ-પિયુ ’ પડછંદવા રણુકે છે :

—ગગન૦

ખીલી વાડી ને ખીલો લીલી લીલોતરી,
ખીલ્યાં સ્મરણોએ પોપચું પલકે છે :

—ગગન૦

વર્ષન્તી વાદળી ને પાંગરતી બેલડી,
ઠમક, લચકંતી વેલડી ઠમકે છે :

નેહનપણે વીજલડી ચમકે છે,
મ્હારે મ્હોલે રસવાદળી ટમકે છે ;

ગગન ધમ્મર બહોળાં ધમકે છે.

વસન્તવિહાર ❖ “ વાટકીમાં ફેસર ધોળ્યાં, વાલમજી !

— ❖ ઉગ્યો છે રંગનો છોડ, રંગમાં રાજ્યાં વાલમજી ” ❖

મધુવન મંજરી ઝહેરે જ્ઞાલમજી !

આવો તો ખેલીએ વસન્ત : ફૂલડાં ફેરે, જ્ઞાલમજી !

કુંજે લપ્પાતી, રાજ ! કોકિલા ખેલે,

દેતી વધામણાં દિગન્ત : જીવ ચડ્યો જોલે, જ્ઞાલમજી !

સળ્લી વસુન્ધરા વાસન્તિ વાધા,

ઠાળજે કાંઈ કાંઈ થાય : ફેલિફોડ જાગ્યા, જ્ઞાલમજી !

બોગી મધૂપ રાજ ! ઉડે પરાંગે

ચિત્તડાનાં ગીત ચોરો ગાય : આજ ભારે બાજે, જ્ઞાલમજી !

પિયુ પિયુ પિયુ પિયુ બોલી અપેયે,

વિરહે વધારી વેદના ય : હૃદે ઘો હૈયે, જ્ઞાલમજી !

કંચન કંકાવટીમાં ધોળ્યાં ફેસડાં,

ઝીલીએ ન તો ઝમી જાય, રંગ-પોત રૂડાં, જ્ઞાલમજી !

વનની વસન્ત ભવન ભવને પધારી,

સજીએ પૂજનના સાજ, પ્રેમના પૂજરી, જ્ઞાલમજી !

ફૂલડે વસન્ત, દિલ્લિલડે વસન્ત હો,

આવો તો ખેલીએ આજ, ફાગ રે અનન્તનો, જ્ઞાલમજી !

જનનીનાં જોમ ❖ “ પ્રીતમ અહીંયે નથી ! ” ❖

“ ઉપવનનાં ફલફૂલે ઘૂમું,
 બહેન ! ત્હોય ગમતું નથી ;
 વ્હાલમનાં હીરચીર ચૂમું,
 એન ક્યાંય પડતું નથી !
 પાણીડાં જળિં જળનીરે,
 બહેન ! ત્હોય ગમતું નથી ;
 દર્શને સંચરં મન્દિરે,
 એન ક્યાંય પડતું નથી !
 સૃષ્ટિવિહાર સાવ સના,
 બહેન ! ત્યાંય ગમતું નથી ;
 ઉમળકા આવે કે ઉન્હા,
 એન ક્યાંય પડતું નથી !
 રમતેલી અજવાળી રાતે,
 બહેન ! ત્હોય ગમતું નથી ;
 વાયું, ખજાણું, કન્ય સાથે,
 એન ક્યાંય પડતું નથી !
 સુહાગી ચાંદલો ને ચૂડી,
 બહેન ! ત્હોય ગમતું નથી ;
 સૂવા ખીજવું સેજ રૂડી,
 એન ક્યાંય પડતું નથી !
 ન ગોઠે કથાથી કે કંપએ,
 ચિત્ત હોય ભમતું સખિ ! ”
 “ ‘ જનનીનાં જોમ ’ ચડ્યાં હૈયે !
 બેએન કાંય અમથું નથી ! ”

એકલવાયું જીવન ❖ “ રૂપની કલા કરી રે, કે ચતુરા
ક્યાં ચાલ્યાં, સાહેલડી ? ” ❖

અમૃતને આરે રે, કે તેડાવ્યાં બહાલે, સાહેલડી !
વિન્નેગે વખશાં રે, કે સાંચુલાં સાલે, સાહેલડી !

બીનાં વાદળ રે, કે વાછટે છાતાં સાહેલડી !
એવો આંસુડે રે, કે સાળુ બીંબતો સાહેલડી !

ધરથી ન જાણુયા રે, કે આગમ એના, સાહેલડી !
પડી પિંજર રે, કે અટૂલી મેના, સાહેલડી !

કાળજ કારે રે, કે જીવતર જૂનાં, સાહેલડી !
હંસલહીયું રે, કે સરવરિયાં સુનાં, સાહેલડી !

અધાર વગડે રે, કે એકલડાં રૂહેવું, સાહેલડી !
પાધરં પરણી રે, પરહરવું એવું, સાહેલડી !

ભર્યો બાદર રે, કે વળી વળી વરસે, સાહેલડી !
તરસ્યાં લોચન રે, કે બહાલમ દરશે, સાહેલડી !

પૂર ચડિયાં રે, કે કોણ ઉતારે, સાહેલડી !
સફરી કન્ધડ રે, કે રહામે કિનારે, સાહેલડી !

કોઇ ફહાવે રે, કે દીધલ કોલ, સાહેલડી !
વેગે આવે રે, માણીગર મ્હોલ, સાહેલડી !

વર્ષાધેલી ❖ “કાંઈ ફહો એ કાચલડીને ગાયાં કરે” ❖

ધોર ગગન ઘટા ધન જામ રહી !
જાઇ રહી, અમી પાઈ રહી :

—ધોર૦

ગોરમ્મે ઘેર્યો મ્હારો શશિયર દીવડો,
અસિ, વીજ ! કહેનો વધાઇ કંઈ !

—ધોર૦

ગંગા જલકાય, છેલા ! જલકે જુમનાંજી,
જટા યૌવનભર જલકાઈ રહી !

—ધોર૦

બીંજે છે બોમકા ને બીંજે ચુંદડતી,
મોરી કાકો મદીલો બીંજાઇ રહી !

—ધોર૦

જલને તરંગ પૂરે પાંખેડ દૂકા,
ઉર અજબ સિતારો બજાઇ રહો !

—ધોર૦

નહાતી વસુંધરા ઇન્દ્ર-નિવાસીએ,
હું ય કંથડ-નેહે નહવાઇ રહી !

—ધોર૦

બોલે છે મોરલા ને ડોલે કુંભરવા,
પડજંદ પડે વનરાઇ મહી !

—ધોર૦

ખાલી લતા, ખાલી લીલુડી ટસરો,
જગ જગમ લીલો ખાઝાઈ રહી !

--ધોર૦

મેલસ ફવારે, મોતન મિંદુડે,
વનસદમી અનુસ ઉભરાઈ રહી !

--ધોર૦

અનામી નામની, અગોચર ધામની,
દુગ દિવ્ય છવિ ચીતરાઈ રહી !

--ધોર૦

મોરકલગી ❖ “ અલખેલી રે અંખે માત ” ❖

કુંગરીએ બોલે મોર, ડાલે શિર કલગી :
કલગીની, અમૃતપ્હોર રે માયા વળગી :

—કુંગરીએ

અચલ મન્દ્રધનુરંજે ઘોળા, ઘોળા મહી રંગોળા રે ;
કુંકુમ ઉપા લાલગુલાબી-કિરણે કલગી બોળા ;
ડાલે શિર કલગી :

કુન્દનને તાર કરોડ રે ગૂંથી કલગી :
કલગીની, અમૃતપ્હોર, રે માયા વળગી :

—કુંગરીએ

ટિલ્કારે, ગિરિકન્દર-કુંજે, મોરલીઓ ગરગવે રે ;
ટમકન્તે બાલક થનગન, કમનીય કલા સરગવે :
ડાલે શિર કલગી :

એને મરતક. અમ્મર મ્હોડશી સોઢે કલગી :
કલગીની, અમૃતપ્હોર, રે માયા વળગી :

—કુંગરીએ

કલા, કલાધર સરજી, સર્જકને ચરણે પધરાવે રે ;
પ્રસાદમાં પામ્યો કલગી, તે કૃષ્ણકિરીટ ચડાવે !
ડાલે શિર કલગી :

શા ‘ કલાધરો ’ ! તમ કોડ ; શી માયા વળગી !
કયમ જીએ પુણ્યપ્દરોડ, સજવા યશકલગી.

—કુંગરીએ

રાજહંસ ❖ " તરક્ષા એ વાદળીને તીર-" ❖

અવધૂતના માનસને આરે,
 કે રાજહંસ, એકલ ઉડે રે
 અમરોના અમૃતકુવારે,
 કે રાજહંસ, એકલ ઉડે રે !
 અમ્બોધિ ક્ષીરના ઉલેચે વાદળી,
 વર્ષન્તી મૂશળધારે ;
 કે રાજહંસ એકલ ઉડે રે !
 —અમરોના
 તારકનાં ઝૂમખાંશાં મુક્તાક્ષી મ્હોરતાં,
 ચરવાં નહિ મોતનને ક્યારે !
 કે રાજહંસ એકલ ઉડે રે !
 —અમરોના
 શિખરોના સંતને એકાકી ઉડવાં.
 રમવાને પાર્વતી પુકારે ;
 ને રાજહંસ એકલ ઉડે રે !
 —અમરોના
 રેલી સૂતકાર, મેલી વગડાશી વાડીઓ,
 સંચરતા ઓમના વિહારે;
 કે રાજહંસ એકલ ઉડે રે !
 —અમરોના
 એકલડા આતમને આરે,
 પરમહંસ એકલ ઉડે રે !
 ઉડે-ઉડે, ને તેજતારે,
 કે બહારસે એકલ ખૂડે રે !

તપસી ♦ “ પાશવડો મારો મેલો મોહનજી ! ” ♦

૪

“ થંભો જી, થાકે ચડયા આતમને જોગીરાજ !

વસમા ચડાવ કેમ ચડિયે જી રે ?
પડજોને પડે પોપચાં મિંચાતાં,
ચડિયે ચડાવ ને પછડીએ જી રે !

ભડકે હરણાંશુ હૈયું—ધડકે ભેખડથી,
ભમતાં ભૂધાય ભેખ—વાટડી જી રે ;
શુંગે ચડીને શીદે ઊમા અવધૂત, ત્યાં ?
વીધાય ખીજી કેમ આકરી જી રે ?

ચરણો ન્યાં ઉપડે, ત્યાં લપસાવે ચાખડી !
કંથા ચીરન્ત કાળવાયુ જી રે ;
ડોલે કમંડલું ને ડોલે છે દિલકું,
એજે વહન્ત એમ આયુ જી રે !

સાહે જી હાથ, સાથ દેશો જોગન્દર !
બીજીને દેશો ભેખ—સિદ્ધિ જી રે ;
દીક્ષામાં દીધ મ્હારે અણબીન્યે અંચળે,
તરવો અનન્ત વિશ્વનિધિ જી રે : ”

૩

"ચેતનની ચીનગારી પડળા પ્રભળશે,
 ભયની ભભૂતે બેખ લીછએ છ રે;
 કન્યાના કોડ શા ને આખડીએ ચિત્ત ઘાં ?
 માયા ને મૃત્યુ ઘોળા પીછએ છ રે :

પ્રકટે જાનુ ને ખીસે પંકજની પાંખડી,
 પ્રભા ત્રીક્ષન્ત પદ્મ પોતે છ રે;
 સન્તોડે જાનપન્થ, પળીએ પુરુષાર્થથી,
 સંયમ સમાધિ જોગ—જયોતે છ રે :

થાંભે સૂરજ ના, ને થાંભે ના ચન્દ્રમા,
 થાંભે ના ધરતીની ધેનું છ રે;
 સફરે અનન્તની ને આતમને થાક શા ?
 પ્રેરે જો! પન્થ. પ્રાસવેળ, છ રે : "

૫

આત્મગૂંજન ❖ “ વીજસડી રે સન્દેશો મહારો ” ❖

મેઘસી રાત મહીં ધ્રુવતણો તારણો,
ચમકે ગગનગુહા બેદી ७ રે ;
જુગજુગના જોગીશો અમ્મર હંસલો,
નિરખે પ્રકાશ—રેખ એવી ७ રે :

થેડું આકાશ, ઘેરોઘેરી વાદળિયો,
નમેરી નિશમાંલ્ય મ્હાલવાં ७ રે ;
ગગને ઉગેલ એક રૂપેરી ચાંદલો—
દોરે તે દિશ એને ચાલવાં ७ રે :

ભરતી ને ઓટ, સ્વરૂપ સિન્ધુના ઉભરા,
મધ્યે અડોલ દીપદાંડી ७ રે ;
ભડકા ને જાંચ—વૃષ્ટિ મધ્ય ગિરિ ગાજતો,
નિઘ્રહ સમાધિ એમ માંડી ७ રે :

તૂટો ઓ આલ ! ખૂટો ધરતીના રસરૂપ,
ધીકા દિગન્ત કાળવીજો ७ રે ;
સનાતન હંસ તરે કાળકેરે કાંડે,
પ્રલયનાં પૂરથી ન બીજો ७ રે .

રાખડી રંગભીની ❖ “ સમર ગિરધારી ” ❖

ફૂલ-વાડીમાં માધવીની વેલ રે, વેલ સુગન્ધભીની ;
રાજ ! શીળી સરોવરપાળ રે, હોડલી બન્ધલીથી ;
કુળવાડીમાં એક તું જ બહેન રે, વત્સલ-ગંગભીની ;
બહેને ગૂંથેલી વીરને બ્હાલ રે, રાખડી રંગભીની :

હીર-તાંતણે નિર્મળ હેત રે, રાખડી રંગભીની ;
વળ્યા દોરલે દિક્ષના તાર રે, રાખડી રંગભીની ;
ફૂલ રેશમી લગાડે શ્વેત રે, રાખડી રંગભીની ;
બહેન-હૈયે એવો શુદ્ધ પ્યાર રે, રાખડી રંગભીની :

મહયાં મોતીડે ઝળકન્ત જ્યોત રે, રાખડી રંગભીની ;
વીરી ! એમાં તુજ આંખડી પ્રકાશ રે, રાખડી રંગભીની ;
બહેન ! મુલાયમ હીરને પાત રે, રાખડી રંગભીની ;
નરી નીતરે લાવની કુમાશ રે, રાખડી રંગભીની :

હીરતાંતણે હૈયાં ગૂંથે રે, રાખડી રંગભીની ;
જડ્યા છવનના તાર કેમ તૂટે રે, રાખડી રંગભીની ;
બહેન બળેવે વીરને બાંધે રે, રાખડી રંગભીની ;
હીરદોરે સદૈવ રનેહ સાંધે રે, રાખડી રંગભીની :

મીડી મ્હોરંત દેવ-ફૂલપાંખડી રે, રાખડી રંગભીની ;
બહેન ! એવી તું મુજ કુળઆંખડી રે, રાખડી રંગભીની :

વણુમ્હોરી હૈયાવેલ ♦ માઠ ♦

બીના હીમગુલાખી આબલે,
ઝોઢયો સ્યમલ કામળ આજ !
શીળી સરવરિયાની સે'જમાં,
પોઢયો પોયણીએ રસરાજ !

—બીના

રજનીની રજતચુન્દડી રે, ઉડે અગોચર મ્હેલ ;
મ્હોરામણે માંડી મીટડી : હૈડે જામે નહિ રસરેલ રે

—શીળી

છાયા કા નમેરી છાવરે રે, અમૃતવર્ષણ-હેલ ;
ટંગવળે ચાનક ચિત્તુ' : મારી વીલાની હૈયાની વેલ રે

—શીળી

'મૂટયાં શું ગગનટોડલે રે, તેજસ તારકતેલ ?
ચાંદરણી ચમકે નહિ : રસમર ટમકે ન હૈયાની વેલ રે

—શીળી

વીજ લપાઇ વાદળે રે, દોદગ્ર મેલલ મેળ !
થંબ્યો નર્તન્તો મોરલો, વીલી વિમાસે હૈયાની વેલ રે

—શીળી

સ્વાતિ ! સમદર સીપમાં રે મોતી ન આજ મ્હોરેલ !
બરતી ચડે દિલ બાવની, પણુ મ્હોરે ન હૈયાની વેલ રે

—શીળી

પ્રેરકે મિત્ર્યાં શું પોપચ્યાં રે, પ્રતિભાએ પાંખો બીડેલ !
 ઠગણી ! ઠરો શીઘ્ર કીકીમાં ? સૂની સોરન્ટી દેયાની વેલ રે

—શીળા

વાયુ વહે અણુદીકડા રે, મીકડાં સ્પર્શન-ગેલ ;
 દર્શનતરસી આંખડી, કુસુમલ-તરસી દેયાની વેલ રે—

એનાં હાઈ, કડી-દર ! દાખવો:-

દિલ દઈ દ્રવે સહસા જ,
 દેયાવેલે કવિતાપાંખડી,

કયમ ખોરે-ન ફોરે આજ ?

—બીના

માયામૃગ ❖ “ તમે અનણ્યા, અમે જાણીએ રે ” ❖

“ ધીમાં પગલે ધરો લીલી ચાંપતો રે,
પેલો પંપાસરોવરે ખેલતો રે,
રૂડો કાઞ્યનવરણો કુરંગ રે, રઘુપતિ,
મૃગલે મનડાં હયાં રે : ”

“ એની ચમકન્તી ચપળાશી આંખડી રે,
સોહો શિંગડીઓ શિર વાંકડી રે,
ડોક ઊંચી, ને ભરતો છલંગ રે, રઘુપતિ,
મૃગલે મનડાં હયાં રે. ”

“ થેલાં વેણુ શાં આવાં ઉચ્ચરો રે ?
ન્હોય ઉજળાં એટલાં દૂધડાં રે ;
લાગે માયાવી ઢાક કુરંગ રે, સુણો સતિ,
રૂપથી નવ રાચીએ રે, ”

“ નથી સુષ્યું, નથી કદિ દોઢું રે,
અંગ વિધિએ કંચનથી મઢ્યું રે ;
એનાં સન્ખ્યાશ્ચાં મોઢક અંગ રે, સુણો સતિ ,
રૂપથી નવ રાચીએ રે. ”

“ હશે સાચા કે દંબા શું જાણીએ રે ?
 નાથ ! મદ્દસિએ એને આણીએ રે ;
 પૂરો આશાભરીનેા ઉમંગ રે, રઘુપતિ,
 મૃગલે મનડાં હયાં રે. ”

“ શીદ સ્વારથની ચડો સીડીએ રે ?
 પ્રાણી વાંક વિના કયમ પીડીએ રે ?
 છોડો ભાગપણ મા બુજંગ રે, સુણો સતિ,
 રૂપથી નવ રાચીએ રે. ”

“ નેવાં મૃગયાખેલન માલ્યરે રે,
 નેહ, વિદ્યા કેવી વશ થાય છે રે !
 છોડો બાણ, વીધો એનાં અંગ રે, રઘુપતિ,
 મૃગલે મનડાં હયાં રે. ”

“ વરી વિદ્યા તે કેમ વંકાવીએ રે ?
 સમે પરાક્રમે પંકાવીએ રે ;
 પરમાર્થે વહે પુણ્યમંગ રે, સુણો સતિ,
 રૂપથી નવ રાચીએ રે. ”

“ જાણું, છાના રહેા અક્ષખેલડા રે,
 જાણું છેક દિસો ધરધેલડા રે !
 બાળું રાજવી ધર્મનો ભંગ રે, રઘુપતિ,
 મૃગલે મનડાં હયાં રે. ”

“ હોયે શરા તે સિંહશુ મૂઝતા રે,
દીન-દુર્બળને નહિ દુભતા રે ;
સમોવડિયાશુ ખેસશુ જંગ રે, સુણો સતિ,
રૂપથી નવ રાચીએ રે. ”

“ હગણી વાતોથી લોચન ભીંજવો રે !
પિયુ, પરણ્યા તો રમણીને રીઝવો રે ;
ધરથી જાણ્યા નહોતા આવા ઢંગ રે, રઘુપતિ,
મૃગલે મનડાં હયાં રે. ”

“ રાજમન્દિરે દહિં મુખમાગણાં રે,
વનવાસે શાં આવાં રસણાં રે ?
છુદો મૂકો મા મનમાતંગ રે, સુણો સતિ,
રૂપથી નવ રાચીએ રે. ”

“ મોઢ્યા મોઢ્યા ચારુ મૃગચર્મથી રે,
મહા મુનિ ને સંત જોગી જતી રે ;
આજ લાગી મને ય લગન રે, રઘુપતિ,
મૃગલે મનડાં હયાં રે. ”

“ જોગી-જતીનાં જીવન જૂજવાં રે,
સતિ, આદેશ એમના પૂજવા રે ;
ગુણસદ્મી બણેરી ગહન રે, સુણો સતિ,
રૂપથી નવ રાચીએ રે, ”

હોય હડાસા જોગી ને રાજવી રે,
 એમ હઠે ચઝાં સીતા સાધવી રે ;
 સાંખ્યા જન્ય ન સતીના જ્યંજ્ય રે, રઘુવીર,
 સંચયા મૃગ મારવા રે :

હણ્યો કુરંગ કંચુકી કારણે રે,
 હયાં જનકી જુગતિયા રાવણે રે ;
 જોયો વસમો યુદ્ધ—પ્રસંગ રે, અશોકવન,
 એકલાં સતી શોચતાં રે :—

“ પરબોમની ભભક-બૂરકી રે,
 “ એ તો માયાવી મોહક સૂરખા રે ;
 “ હણે હીર, કરે તતલંગ રે, માયામૃગ,
 “ આંગણે શીદ આવિયો રે ?

“ વ્હાલાં વતનનાં પોત જૂઝ્યાં રે,
 “ કાલાં કપાસનાં મારે પૂજ્યાં રે,
 “ એનાં પટફૂળે આપે અંગ રે, માયામૃગ !
 મોહ તેં મૂકાવિયોરે. ”

સરસ્વતી-વિલાપ ❖ “ મેના પોપટજીને વિનવં રે ” ❖

ઝળકે ઝીણો તેજતારલો રે,
રજનીએ છાયો અન્ધાર ;
ધોરખે ધન ગાજતો રે :

કુંગર ડાલતો મોરબો રે,
મોરભિયે અસવાર—
શારદ—દિલ દાઝતાં રે !

વીણા સૂતી પડી સારતી રે,
કલગી રોળે કલમોર,
માંડી મીટ વાદળિયે :

આદિત્ય છવાયો આભલે રે !
ઉગે ન અમૃતપ્હોર,
પરેડની પાવડીએ !

એવે જોગન્દર આવિયા રે,
અવધૂતશો અવતાર ;
ત્રિલોચન ઉધડે રે :

પૂછે : “ દેવિ ! શીદ સોરતાં રે ?
ઝઝણે ન વીણાના તાર !
ઠાપર કાં રડે રે ? ”

વળતાં દેવી એમ ઓયરે રે—

“ લડતી એ ભારતઆંખ :

“ ભૂલી નિજ આંગણું રે :

“ પાંખાળુ ભારતપંખેરું રે,

“ છંદે પરસ્પર પાંખ,

“ ઉડે : પડે : પાંગળું રે :

“ બુઝે, ને બુઝાવે દીવડો રે !

“ કિરણોએ કિરણુ કપાય !

“ ઉપા ચમ્મે ઉગતી રે :

“ પ્રકાશ તે ક્યમ પાંગરે રે ?

“ ધર્મ રૂધીરે ધોવાય,

“ દેવો રૂએ દુઃખથી રે :

“ સુણો જોગી, સુણો શિવજી રે,

“ સૂર અને જ્યાં એસર,

“ સંગીત શ્યાં રેડવાં રે ? ”

રૂઢ હસે તવ કારમું રે,

નયણે પ્રણયનાં નૂર—

ઝરે, બેદ ફેડવા રે :

આશ્વભયોં ઉગે તારલો રે,

ચેતનને ચમકાર,

વિખેરાશે વાદળાં રે.

જેગમાયાનો રાસ ❖ “અનુહૂપ” ❖

✽

“ નહિ નૈવેષ કે પૂજ્યો, ધૃત—ના ધૂપની સળી ;
“ હણ્યાં દિવ્ય દ્રવ્યો સૌ, ધરે શી આજ અંજલિ ! ”

મૈયાને મન્દિરે ઊભો પૂજારી મુખડે વીલે ;
થઈ કુંડિત વાણી, ને દીનતા દ્રવતી દિલે :

પીમળ્યા મૂક બાવો, જે અઝૂથી જ ઉઠેમતો—
સમર્પે અંજલિ અંતે વીર, શિર વધેરતો !

ફૂવારો રક્તનો ફૂટ્યો પાદાન્ગુળ પખાળતો !
‘બળિ’નો વેદના—અગ્નિ, ખડેખડ પ્રજ્વળતો !

તર્પણે માત તૂડ્યાં, ને ઉડ્યાં ત્યાગી સિંદાસન ;
બકતોની બીડ આલેખી, આદરે શક્તિ, શાસન :

✽

[“ રનેહધામ સનાં સનાં રે ”]

લીલા સંકેર્ષો બ્રહ્મભરલે રે,
આમ થાંબ્યા સુરજ ને ચન્દ રે;
અંખિકાનો હાલ પડે રે :

હાકે દિમાદ્રિ ડાવતા રે,
પડે પ્રસયના પડજન્દ રે ;
ચંડિકાની સ્વારી ચંડે રે :

અંગાર—ઝરતી આંખડી રે,
ધરે શંબુનો સંહારયોગ રે ;
ધાકથી ધરતી ધ્રજે રે :

ભરખે ભમૂકની જવાળને રે,
ખેને ભવાની ખપ્પર ભોગ રે,
વીજ, જોગમાયા વીંઝે રે :

કાપી મહિપાસુરમદિની રે,
જેજો લોપી જગદંબાની આણુ રે ;
મૃત્યુધંટ રણકી રણો રે :

જંગી જતી સંત સાધવી, ને-
સર જાંખે જગતકલ્યાણુ રે ;
ઉચ્ચરે જ થો જ થો રે :

અંગે અભેલ તેજ-ચુંદડી રે,
કસી ખાંધ્યો અંખોડલે કાળ રે ;
કાલિકા રૂપાં રણે રે :

સાધુ ત્રિશ્રાવ વળખાહુએ રે,
કંઠ ઝૂલે મૃત્યુન્મયમાળ રે ;
ઢેરો ઢાને ઢાને હણે રે :-

વેડી વસન્તઝહોરી વાડીઓ રે,
રોપ છંદા જણે જાતવાન રે ;
આજ એનો અવધો નમે રે :

ખૂંદીને ફળદ્રુપ ખેતરો રે,
હીધી વગડાથી વાટ વેરાન રે ;
આજ એનો અવધો નમે રે :

છોથો, પુરાતન ધર્મનો રે,
જેણે તપનો સનાતન તાજ રે ;
આજ એનો અવધો નમે રે :

ડેલી ખરાબે, નંદળ્યાં રે,
કલાજીવનનાં સફરી જહાજ રે ;
આજ એની અવધો નમે રે :

જગથી રત્નાકર છીનવ્યો રે,
ખેલો વાણિજ્યખેલન રાજ્ય રે ;
આજ એનો અવધો નમે રે :

ભેદી બ્રૂતાવળ કારમી રે,
 ભોગભીષાથી રંગભેર આજ રે !
 રાસ ભોગભાયા રમે રે :

૪

હસ્તુનાં અસ્થિથી ક્ષેત્રે, પૂરાયાં નવ-ખાતર ;
 થયેા પુનર્વિધાને જ્યાં, સંસ્થાપિત યુગાન્તર .

‘ભક્તિ’ની વાસના-યોગે ભક્તને, સૃષ્ટિસૃજક ;
 કથા છે, કે : પુનર્જન્મે સર્જતા શક્તિપૂજક :

૫

હિમાલયનાં આંસુ ! ♦ : માઠ : ♦

હો અમધૂત ભારતજેમિડા !
તારાં લોચનિયાં ધડી ઢાળ ;

વીધી વહે ગિરિકન્દર આંસુડાં :
તારે આંસુડે પ્રલયકાળ !

ઊભો અનાદિ યુગથી રે ઝીલન્તો રૂઢનપૂર :
અશ્રુને અક્રેક ગિન્દુડે ધૂન્યાં ઘઘાન્ડ ને નમ્યા સુર !
તારે આંસુડે પ્રલયપૂર -હો

રૂઢનભીંજ્યાં પોપચે રે સતીના સુણી આદેશ ;
આદિત્ય ઉગ્યા ન આભલે : ધૂન્યાં ઘઘા ને વિષ્ણુ મહેશ !
તારે આંસુડે શ્વા સન્દેશ ? હો

જનકસુતાએ સારંગ્યો રે અશોકવાડીએ શોક ;
કપી ધરા જેનાં આંસુડે ને ખળખળીઆ ચૌદ લોક !
તારાં આંસુ કળે જન કોક -હો

રૂઢ્યો સહોદર રાજવી રે ઘોવા ધર્યો નિર્ભાણુ ;
દેવકીનાં દીન આંસુડે કીધ સૃષ્ટિએ શોષિતસ્નાન !
તારે આંસુડે કયાં અમ રધાન ! હો

દુઃશાસન એવ ઊઘાડતો રે, પરવશ પાંડવપ્રાણ ;
 દ્રોપદીનાં હિન્દાં આંસુડે ખૂટે કોરવકુળ-એ'ધાણ !
 ત્હારે આંસુડે શા દિનમાન ? હો

ભાજે વનવનના કેશરી રે ગાજન્તા " કેસરીઆ " વીર :
 રણવાસને એક જિન્દુડે, રણસિન્દુડે છસકયાં રૂધીર !
 ત્હારે આંસુડે ખૂટયાં ખમીર ! હો

ભડકા પીધા ભૂતકાળના રે, આંસુડે એની શેવાળ !!
 શેવાળથી ઈંધો લીમ તે, વહે ધોવા યું ધરતીનાં આળ ?
 માડીભયાં બને શુદ્ધ બાળ—

મૃંચું ગદન, જીવનતાંતણે,
 ત્હારી આંસુડાંતી માળ :

ઠ્ઠેજે ઠ્ઠેજે દિમાયળ ! હુમથી,
 ભૂમિ ભારતના રખવાળ !

—હો

વીરાંગના

માઠ

સોઢે સિર મણિમય મ્હોડ રે,
એને રણખેલનના કોડ :
સિંહણશોરે ગાજતાં રે, ગિરિકંઠર વનવાટ ;
ગમં બળે, સિન્ધુ ઉછળે, સુણી વીરાંગનાની હાક રે
—સોઢે
મેરુ ઝીલે ઝડી મેલની રે, ઝિભો અવિચળ ઠામ ;
સુસવતાં તીર ઝીલવા, એ તો આતુર આડે જામ રે
—સોઢે
પૃથ્વીનાં પડને ભેદતી રે, પક્ષકારે વીધે બોમ ;
વીજ એવી જેનાં સોચને, ઘૂમે વીરાંગના ભરજેમ રે
—સોઢે
વજ્રકછોટે ઝૂલતી રે, શોષિત—તરસી તેગ ;
ખાંડાની ધારે ખેલતી, વીંઝે રણચંડીને વેગ રે
—સોઢે
જીતે દશેન્દ્રિય જૂથ ને રે, જોગીડા નિમ્મલ જોમ ;
ઝંઝે અરિદળ જીતવા, વણુ બીર કે બાડને ભોમ રે
—સોઢે
ધન્ય ધડી એવાં યુદ્ધતી રે, અમૃતપ્રદરે કોક,
ભારતભવાની ખેલશે ને વધાવશે સુરલોક રે
—સોઢે

રસરાજવીને ❖ " ઊઘી આંખાકેરી ડાળિયે રે " ❖

વેગે મા આશમીશ ચાંદલા રે,
ફક્કના વિરામશે વિલાસ ! } રસરાજવી !
ઉરના ટોળીશ મા ઉલ્લાસ,
ગ્રીક્ષી ના ખોખલે, ખીક્ષી કલા રે :

—વેગે

ખીક્ષી-ના ખીક્ષો પૂરી પાંખડી રે,
પીધા ના પોયળે પ્રકાશ ; રસરાજવી !
સિંચે, ને મિચે શીદ આંખડી રે ?

—વેગે

જોતે, ચઢારો, વેલ-જાળીએ રે-
ઉડે : પીયપ ના પીવાય, રસરાજવી !
ઉડે, ને ખૂડે અજવાળીએ રે !

—વેગે

ચન્દ્રિએ બીજી ચારુ ચુન્દડી રે,
અમૃતે ઉર ના બીંજાય ! રસરાજવી !
ઉરની ખીડાય કળી બિલડી રે !

—વેગે

રાખું રસરાજ ! આજ આંતરી રે !
રમવા કાળે બલ્લરાસ, રસરાજવી !
સરખી સાહેલો 'ઢે' તો 'ઢોતરી રે :

—વેગે

વેગે મા આશમીશ ચાંદલા રે,
ઊઘી, ઉજળવાને આશ, રસરાજવી !
ખીક્ષજે સદૈવ સુરમોરલા રે : —વેગે

મુંજરાતનો જળપ્રલય

રા સ ડો

ગુજરાતનો જળપ્રલય

અષાઢી મેલ ધોર ગાળ્યા,
 કે રૂઠ્યા ઈન્દ્રરાજ, કનૈયા !
 પ્રલયનાં પૂર ચડી આવ્યાં,
 કરાળ કાળ લાભ્યાં, કનૈયા !
 વારિ-વરુણ જંગ જાગ્યાં,
 કે મૃત્યુખંટ વાગ્યા, કનૈયા !
 વાયુ પ્રચન્ડભેગ વાયા,
 ને કંપો મેરુકાયા, કનૈયા !
 ધેરા વંટોળ-ધૂધવાટે,
 કે વજ્રદિલ ફાટે, કનૈયા !
 ગગને જોરભરંગ ન્યારા,
 ન સૂર્ય ચન્દ્ર તારા, કનૈયા !
 ઝીલે ધરતી ન ધોધધારા,
 ન વીજ ચમકારા, કનૈયા !
 અમ્બોધિ આભલેથી ફાટયો,
 દેવાય કેમ દાટો, કનૈયા ?
 પાતાળ ફેડી નીર ફાલ્યાં,
 તાંડવનૃત્ય ચાલ્યાં, કનૈયા !
 નદિયો શી-નાળાં શાં એને ?
 ઘોઝપૂર બેઝુ : કનૈયા !

ધસમસતાં ધાધમાર પૂરે,
 કે કાટિ છવ જૂરે, કનૈયા !
 વાયુ ને વપાતો મારો,
 ન તરવાનો આરો, કનૈયા !
 ઠરવાના દુખ્યા કે હામો,
 તારાજ થયાં ગામો, કનૈયા !
 મ્હોલાતો, મેડો, માળ તૂટયાં
 ને આલા, વિપ્રુટાં ! કનૈયા !
 “ દોડો ! દટાઈ, કાક દોડો ! ”
 ને અંગ ઇટ-રોડાં, કનૈયા !
 મિશ્કત ને માલ ધૂળધાણી,
 કે ચામેર પાણી, કનૈયા !
 ખેડતે ધરમાર ખોયાં,
 અનાથ અર્નો રોયાં, કનૈયા !
 બિંગસીઆં દાર રધવાયાં,
 પ્રવાહે તણાયાં, કનૈયા !
 નગરો ને નાનકડાં ગામો,
 દારુણ દુઃખ પામ્યાં, કનૈયા !
 માછસડાં ટળવળતાં કાંડે,
 કે લોક એમ ટાંપે, કનૈયા !
 મુડદાંનાં નાવડાં નાચે,
 પ્રવાહ ધોર ગાજે, કનૈયા !

માવડી મૃત્યુને મ્હેડે,
ન બાળ છાતી છોડે, કનૈયા !

ધેનુનાં ધણ ગોપ વાળે,
ને ઝડપ્યાં કાળે, કનૈયા !

બાપ ફોક ઊંચેરી ઊભી,
કે ભેખડો તૂટી, કનૈયા !

ઝાડ ઝાંઝી બેડી પ્રસૂતા,
ત્યાં સાંપડે સુના, કનૈયા !

લટકયા કું બોક તરુડાળે,
કે અંતરિયાળે, કનૈયા !

રાતો મુખદુઃખે વિતાડી,
કે સૂણી થંભે નાડી, કનૈયા !

આમલેથી ફૂટે ફૂવારા,
બહે એમ અશ્રુધારા, કનૈયા !

રાયા પત્થર, રાધ બૂમિ,
કે આર્તનાદ સૂણી, કનૈયા !

તારો તૂટ્યા ને ગાડી ઝૂલે,
કે પાણી ચડ્યાં પૂલે, કનૈયા !

ઉતારે વમડાઉ વાટે:
ન સિધું-પાણી સાથે, કનૈયા !

સન્દેશા ફાણ-ક્યાંથી લાવે ?
ન જળ-ફાઈ આવે, કનૈયા !

મૈત્રાની શોધખોળ બોધી,
કે કુદરત કાપી, કનૈયા !

સદીથી સમૃદ્ધિ સાધિ,
લે જગમાં સમાધિ, કનૈયા !

જળને સ્વભાવ શીત શાંતિ,
ત્યાં ઠરતી કાન્તિ, કનૈયા !

સૂર્ય-દેવે પ્રતિદાસે વાચ્યું,
તે આજ પડ્યું સાચું, કનૈયા !

ધર્મિષ્ઠા ધાય દીનગદારે,
તે દુઃખો દિલ ડારે, કનૈયા !

ધૂલવતી ભરતીતી છાજે,
કે જેમ બોલ બોલે, કનૈયા !

“ જીવનની રહેલે ચડી હોડી,
“ ત્યાં તું જ દીપદાંડી, કનૈયા !

“ આછકસાં છત્રકપાનો છોજો,
“ કે બહેકયાં ને બોલ્યાં ! કનૈયા ! ”

પ્રલયનાં પૂર, ગૂંચરાતે,
કે આત્મબોધ આપે, કનૈયા :-

“ માટીનો દેહ : પ્રાણ, પાણી :
શી એની એંધાણી, કનૈયા !

“ ખચ્યું તે ખોચું, કળબુજે,
તે વાચ્યું, તે ઉગે : કનૈયા !

કેશવ શેઠ દ્વારા પુસ્તકો

સ્વદેશ-ગીતાવલિ	૦-૧૪
રાસ	૦-૧૨
પ્રભુચરણે	૦-૮
રત્નેશ્વર-ગીતા	૦-૧૨
અંગલિ	૧-૪
છવનર-મરણે	૨-૮
કળિયુગની વાતો	૦-૧૨
મહાગુણરાતનો મહાકવિ	૦-૩
રાસમંજરી	૦-૧૨
સંભાળનું રાજ્યારોહણ } 'પ્રભુજન્મ'નાં કોન્ટેન્ટનો પાલની કથા } બેટ પુસ્તકો	

અણપત્ર મુદ્રણકલા મંદિર,
આર રસ્તા, અમદાવાદ

રા સ મં જ રી

મળવાનાં સ્થળ

૧. 'ગુણસુન્દરી' કાર્યાલય,
૧૦૫, ચિરંજીવ, સુભદ્રા
૨. યુવાન્તર કાર્યાલય,
ગોપીપરા, સુરત
૩. 'પુસ્તકાલય' કાર્યાલય,
રાવપુરા, વડોદરા
૪. 'નવચેતન' કાર્યાલય,
૨, માનુકસલેશન, કલકત્તા
૫. ખડાચતા પ્રેસ,
ચાર રસ્તા, અમદાવાદ

શિષ્ટસાહિત્ય
ગ્રન્થમાળા

આ પ્રેસનાં
પ્રકાશનો

૧

અંગલિ

૨

મહાગુજરાતના
મહાકવિ

૩

ઉદિયુ

૪

રાસમંજરી

૫

ફધ્યા-કાકી

KHADAYATA
PRESS
AHMEDABAD

